

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University Publishing House

ON THEO RIES OF P OLITICAL

ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์
และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย

SCIENCE AND PUB LIC ADMINI STRAT ION

วิชระพล ศุภจักรวัฒนา
วิชระพล พุทธรักษา
บรรณาธิการ

ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย

On Theories of Political Science and Public Administration

วิชรพล ศุภจักรวัฒนา
วิชรพล พุทธรักษา
บรรณาธิการ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

Naresuan University Publishing House

www.nupress.grad.nu.ac.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย = On Theories of Political Science and Public Administration.-- พิษณุโลก:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2559.

256 หน้า.

1. รัฐศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง

320

ISBN (e-book) 978-616-426-024-5

สพน. 23

ราคา **233** บาท

พิมพ์ครั้งที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2559

สงวนลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้
ไม่ว่าในรูปแบบใด ๆ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร เท่านั้น

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

มีวางจำหน่ายที่ 1. บริษัท เมพ คอร์ปอเรชั่น จำกัด

99/27 อาคารซอฟต์แวร์ปาร์ค ชั้นที่ 8 หมู่ที่ 4 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงคลองเกลือ เขตปากเกร็ด นนทบุรี 11120

โทร : 08 4090 3148 อีเมล : support@mebmarket.com

2. บริษัท บุ๊คคาสเซ่ จำกัด

2529/48 ตรอกนอกเขต แขวงบางโคล่ เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร 10120

อีเมล : booksale@bookkaze.com

3. บริษัท อีคิว จำกัด

หมู่บ้านโนเบิลพัฒนาการ 1104/207-209 ถนนพัฒนาการ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร 10250

โทร : 0 2187 2222 อีเมล : member@ookbee.com

4. บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด

อาคารอินเตอร์ลิงคท์ทาวเวอร์ ทาวเวอร์ ชั้น 19 เลขที่ 1858/87-90 ถนนเพชรตัด แขวงบางนาใต้ เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260

โทร : 0 2826 8953 อีเมล : DigitalBusiness@se-ed.com

กองบรรณาธิการ กองบรรณาธิการจัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ทางวิชาการของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
ออกแบบปก พัทธ์พัชญ์ เมฆารนันท์

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคมผู้จัดพิมพ์
และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย
<http://www.thaibooksociety.com>

พิมพ์บน
กระดาษคุณภาพ เพื่อผลงานคุณภาพ
กระดาษจากเยื่อกระดาษรีไซเคิล

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือเข้าชั้นเรียนติดต่อได้ที่
ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

☎ nuph@nu.ac.th

📍 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

☎ 0 5596 8833-8836

📧 nu_publishing

LINE @nuph

Facebook สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทบรรณาธิการ: ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย

II

แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัย

1	ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยอย่างเป็นระบบ	3
2	สินค้า มูลค่า และสภาวะแปลกแยกในหนังสือ ว่าด้วยทุน ของคาร์ล มาร์กซ	25
3	แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำทางการเมืองของกีตาโน มอสกา กับชนชั้นนำทางการเมืองไทยในยุคมาลानาไทย	47
4	ทฤษฎีสัจนิยมนีโอคลาสสิกและการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ	69
5	สรรสร้างนิยม อัตลักษณ์ และนโยบายต่างประเทศ	87
6	โลกาภิบาล: ว่าด้วยสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ (ที่ยังไม่เกิด)	113

แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย

7	การศึกษาการจัดการปกครองในประเทศไทย: การทำให้เป็นกระแสหลักหรือการลดทอนความเป็นการเมือง?	147
8	การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การไม่แสวงหากำไร: หลักการความต่างและแนวทางปฏิบัติที่น่าสนใจ	173
9	โครงสร้างองค์กร : ผลกระทบต่อการสื่อสารในองค์การ	211
	ดัชนีคำค้น	226
	เกี่ยวกับผู้เขียน	233

บทบรรณาธิการ:

ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

การจัดการเรียน การสอนวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยต่างจังหวัดในประเทศไทยนั้น หากไม่นับกลุ่มมหาวิทยาลัยเก่าแก่ในกรุงเทพฯ และมหาวิทยาลัยต่างจังหวัดยุคแรก ที่ก่อตั้งขึ้นในยุคสมัยของการพัฒนาประเทศในช่วงทศวรรษ 2500 ก็ถือได้ว่าการจัดการเรียนการสอนในสาขานี้มีอายุน้อยมากและหลักสูตรรัฐศาสตร์ฯ โดยมากในมหาวิทยาลัยกลุ่มนี้มีอายุในราว 1 ทศวรรษเท่านั้น ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นภาควิชาที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2546 ถือเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐแห่งที่ 10 (เรียงตามลำดับในการก่อตั้ง) ที่มีหลักสูตรรัฐศาสตร์ฯ ในระดับปริญญาตรี¹ แม้ภาควิชาฯ จะมีอายุเพียงผ่านหนึ่งทศวรรษ มาเล็กน้อยแต่การผลิตหนังสือรวมบทความวิชาการเล่มนี้ขึ้นมาเป็นความพยายามสร้างสรรค์สิ่งใหม่ อย่างน้อยในสองนัยยะด้วยกัน *ประการแรก* หนังสือเล่มนี้เป็นการแสดงความเข้มแข็งทางวิชาการของบุคลากรสายวิชาการของภาควิชาฯ ที่ผ่านการฝึกฝนประสบการณ์เรียน/วิจัยจากหลากหลายสำนัก ในหลาย ๆ ประเทศในช่วงกว่าครึ่งทศวรรษที่ผ่านมาให้เป็นที่ประจักษ์แก่วงวิชาการรัฐศาสตร์ไทย *ประการที่สอง* นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้น (Point of departure) ที่สำคัญในการพยายามช่วงชิงพื้นที่การผลิตองค์ความรู้ และข้อถกเถียงทางวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์จากพื้นที่เดิมรวมศูนย์แต่ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

¹ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับภาพรวมของพัฒนาการเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ไทยได้ใน Sawasdee (2016); อนุสรณ์ ลิ้มมณี (2543); ทิวกกร แก้วมณี และวัชรพล พุทธิรักษา (2550)

ขณะที่ “การเรียนรู้และการสอน” รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ขยายตัวทั้งในระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา แต่สิ่งหนึ่งที่ขาดหายไป คือ “บรรยากาศในการทำวิจัย” ที่ศึกษามีสีสันและสนุกสนานของนักวิชาการรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยนอกศูนย์กลางอำนาจ เมื่อบรรยากาศการทำวิจัยไม่เอื้ออำนวยด้วยเหตุผลนานัปการนั้นได้นำมาสู่การขาดหายไปของผลงานตีพิมพ์เชิงวิชาการทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในรูปแบบต่าง ๆ หนังสือรวมบทความวิชาการฉบับนี้จึงได้เกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่เสนอองค์ความรู้เชิง “ความคิด” ผ่านการถกเถียงด้วยแนวคิดและทฤษฎีจากสำนักคิดที่หลากหลาย และชี้นำจุดตั้งต้นให้ผู้อ่านทั้งที่เป็นนักเรียนรัฐศาสตร์หรือผู้สนใจการเมืองและสังคมศาสตร์โดยทั่วไปสามารถตามสืบค้นและตั้งต้นศึกษาต่อยอดด้วยตนเองได้ต่อไป ผลงานทั้ง 9 บทในหนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นผ่านการรังสรรค์โดยนักวิชาการรุ่นใหม่ของภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งงานแต่ละชิ้นในหนังสือเล่มนี้นั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการวิจัย/ค้นคว้าเชิงวิชาการต่างกรรมต่างวาระของผู้เขียนแต่ละคน การนำเสนอได้จำแนกออกเป็น *สองส่วน* หลักด้วยกัน คือ ส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดและทฤษฎีรัฐศาสตร์ร่วมสมัย (ซึ่งยังจำแนกได้อีกเป็นสองกลุ่มย่อย โปรตุเกสด้านล่าง) และส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย อย่างไรก็ตามการนำเสนอจุดยืนทางวิชาการของผู้เขียนในแต่ละบทในหนังสือเล่มนี้เป็นจุดยืนและมุมมองส่วนตัวของปัจเจกบุคคลแต่ละคนไม่ได้ผูกพันต่อจุดยืนของภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ หรือคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวรแต่อย่างใด

แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัย: กลุ่มทฤษฎีการเมืองกับการเมืองร่วมสมัย

งานศึกษาในกลุ่มแรกนี้เป็นการมุ่งความสนใจทางวิชาการไปยังการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีรัฐศาสตร์ด้านการปกครอง (ตามการจำแนกในแบบรัฐศาสตร์ไทย) เป็นหลัก อย่างไรก็ตามคำว่า การปกครองในที่นี้ให้ความหมายรวมถึงทฤษฎีการเมือง และการเมืองการปกครองไทยทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง และการเมืองไทยร่วมสมัยด้วย การทำความเข้าใจโลกทางทฤษฎีที่หลากหลายย่อมเปิดโอกาสให้ผู้สนใจการเมืองและนักศึกษาด้านรัฐศาสตร์มีเครื่องมือในการวิเคราะห์/ทำความเข้าใจโลกได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

งานศึกษาในบทแรกของ **ทิวากร แก้วมณี และสน นิลศรี** เรื่อง “ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยอย่างเป็นระบบ” ได้นำเสนอภาพรวมของทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัยที่สำคัญในสามกลุ่มหลักด้วยกันที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาการเมืองการปกครองไทย ได้แก่ กลุ่มทฤษฎี

ทันสมัยนิยม กลุ่มทฤษฎีในแนวทางเศรษฐกิจการเมือง และกลุ่มทฤษฎีว่าด้วยรัฐ โลกาภิวัตน์ และแรงงานนอก ผู้เขียนทั้งสองได้เสนอว่าการทำความเข้าใจทฤษฎีก็คือการเปิดมุมมองให้มีการมองปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมให้กว้างขวางมากขึ้น การทำความเข้าใจกลุ่มแนวคิดหลักในบทนี้ จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมของคำอธิบายเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนและแหลมคมมากขึ้น

บทที่ 2 คือ งานของ **วัชรพล พุทธรักษา** เรื่อง **“สินค้า มูลค่า และสภาวะแปลกแยก ในหนังสือ ว่าด้วยทุน ของคาร์ล มาร์กซ์”** ข้อเสนอหลักของบทความนี้ ก็คือ แนวคิดเรื่องการวิพากษ์เศรษฐกิจการเมืองในหนังสือ *ว่าด้วยทุน* ของมาร์กซ์นั้นยังคงสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้สนใจในการทำงานของความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบทุนนิยมในปัจจุบัน ผู้เขียนแบ่งการนำเสนอเป็น 4 ส่วน ได้แก่ *ส่วนแรก* เป็นการแนะนำเบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือ *ว่าด้วยทุน* *ส่วนที่สอง* เป็นการอธิบายเกี่ยวกับความมั่งคั่งในสังคมทุนนิยม สินค้า ผู้ผลิตสินค้าซึ่งก็คือชนชั้นกรรมาชีพ นอกจากนี้ในส่วนนี้ยังได้ทำการเผยให้เห็นถึงสภาวะนามธรรมที่ซ่อนอยู่จากหลังของสินค้าที่กรรมาชีพเป็นผู้สร้างขึ้นมานเอง นั่นก็คือแนวคิดเรื่อง “ทฤษฎีมูลค่าแรงงาน” นั่นเอง *ส่วนที่สาม* เป็นการกล่าวถึงภายใต้สังคมทุนนิยม นั้นนายทุนได้สร้างกำไร หรือ “มูลค่าส่วนเกิน” ให้เกิดขึ้นได้อย่างไร และ *ส่วนสุดท้าย* เป็นการนำเสนอแนวความคิดสำคัญที่เป็นหนึ่งในความคิดแกนกลางของมาร์กซ์ นั่นก็คือ การวิพากษ์สภาวะแปลกแยกของแรงงาน ซึ่งจะเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมเท่านั้น การเผยให้เห็นสภาวะซ่อนเร้นที่แฝงอยู่หลังฉากของการผลิตสินค้า (และบริการ) นั้นเป็นจุดตั้งต้นสำคัญยิ่งในการแสวงหาแนวทางเพื่อต่อสู้กับทุนนิยมได้ต่อไป

ขณะที่งานศึกษาชิ้นแรกในกลุ่มนี้มุ่งเน้นไปยังการเสนอภาพรวมของทฤษฎีหลักในการอธิบาย การเมืองการปกครองไทย งานศึกษาในบทที่ 3 ของ **วัลลภ สุขสวัสดิ์** เรื่อง **“แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำทางการเมืองของเกิตาโน มอสกากับชนชั้นนำทางการเมืองไทย ในยุคมลลำนไทย”** เป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีการเมืองเข้ากับการอธิบายการเมืองไทย โดยผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้แนวความคิดเรื่อง “ชนชั้นนำทางการเมือง” ของเกิตาโน มอสกา (Gaetano Mosca) มาเป็นกรอบคิดในการอธิบายลักษณะชนชั้นนำทางการเมืองของประเทศไทย โดยเลือกอธิบายกรณีศึกษาชนชั้นนำในยุคมลลำนไทยในสองแง่มุมหลัก คือ 1) ลักษณะของชนชั้นนำและการเลื่อนชนชั้นทางสังคมของชนชั้นนำ และ 2) การอธิบายเครื่องมือที่ชนชั้นนำทางการเมืองในยุคนี้ได้นำมาใช้ อาจกล่าวได้ว่า

งานศึกษาเกี่ยวกับมอสนั้นหายไปในการให้คำอธิบายในรัฐศาสตร์ไทยหากเทียบกับนักคิดอิตาเลียนคนอื่น ๆ การนำเสนอในบทนี้จึงชี้ชวนให้ผู้อ่านได้กลับมาทบทวนและเชิญชวนให้ศึกษาความคิดทางการเมืองของมอสกา (และนักคิดสายอิตาเลียนคนอื่น ๆ ด้วย) กับความเชื่อมโยงทางการเมืองต่าง ๆ กันอย่างจริงจังอีกครั้ง

แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัย: กลุ่มทฤษฎีกับการเมืองและนโยบายต่างประเทศ

งานศึกษาด้านทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัยในกลุ่มที่สองเป็นการมุ่งเน้นไปที่การศึกษาทฤษฎีการเมืองในภาพที่กว้างขึ้น คือ ในระดับระหว่างประเทศ งานในกลุ่มนี้ได้นำเสนอภาพทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สำคัญในสามแนวทางหลัก (Approaches) ด้วยกัน ได้แก่ แนวทางแบบสังคมนิยมนีโอคลาสสิก แนวทางแบบสรรสร้างนิยม และแนวทางแบบโลกาภิวัตน์ การทำความเข้าใจแนวทางที่แตกต่างในการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศช่วยในการเปิดโลกของผู้อ่าน/ ผู้ศึกษารัฐศาสตร์ให้มีมิติที่หลากหลายขึ้นมากในการทำความเข้าใจการเมืองระหว่างประเทศในแง่มุมต่าง ๆ งานชิ้นแรกในกลุ่มนี้ได้นำเสนอในบทที่ 4 เรื่อง “ทฤษฎีสังคมนิยมนีโอคลาสสิก และการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ” ของ จุฑามณี สามัคคีนิษฐ์ มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาแนวทางการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (Foreign Policy Analysis หรือ FPA) โดยอาศัยทฤษฎีสังคมนิยมนีโอคลาสสิก (Neoclassical Realism) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศตามมุมมองของทฤษฎีสังคมนิยมนีโอคลาสสิกให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยภายนอกประเทศที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจของรัฐในการเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อปัญหาต่าง ๆ โดยผู้เขียนมีคำถามหลักที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยที่สำคัญใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐในการเลือกนโยบายต่างประเทศที่รัฐมองว่าเหมาะสมที่สุดเป็นไปได้มากที่สุด หรือเป็นประโยชน์มากที่สุด และรัฐเลือกใช้เครื่องมืออะไรเพื่อการบรรลุเป้าประสงค์ของนโยบายต่อประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์ระหว่างประเทศที่รัฐกำลังเผชิญอยู่ รวมถึงการวิเคราะห์และพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยภายนอกประเทศว่าปัจจัยใดที่มีอิทธิพลมากกว่าต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ นอกจากนี้ความเข้าใจในเรื่องปัจจัยที่สำคัญต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศยังช่วยในการคาดการณ์ว่า รัฐจะเลือกดำเนินนโยบายอย่างไรต่อไป และในลักษณะใด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งแนวโน้มของนโยบายจะมีความต่อเนื่อง (Continuity) หรือจะ

ปรับเปลี่ยนทิศทาง (Change) งานศึกษาในบทนี้จะเน้นจุดตั้งต้นสำคัญสำหรับผู้สนใจทำความเข้าใจการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประเด็นการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ

งานของ วิเชียร อินทะสี เรื่อง “สรรสร้างนิยม อัตลักษณ์ และนโยบายต่างประเทศ” ซึ่งนำเสนอในบทที่ 5 ได้ทำการท้าทายสองสำนักคิดหลักในวงทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ ได้แก่ สำนักสังคมนิยม และสำนักเสรีนิยม โดยผู้เขียนเสนอว่าภายหลังการสิ้นสุดสงครามเย็นในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 แนวคิดสรรสร้างนิยม (Constructivism) ได้กลายเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ได้รับการสนใจในการอธิบายและการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แนวคิดสรรสร้างนิยมนั้นมองโครงสร้างเชิงสังคมหรือระบบระหว่างประเทศ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุเหมือนดังแนวคิดสังคมนิยม หากแต่ก่อร่างจากความคิด อันได้แก่ กฎเกณฑ์ ปทัสถาน ค่านิยม ภาษา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าใจร่วมกัน โลกเชิงสังคมและโลกเชิงการเมืองถือเป็นสิ่งเป็นจริง (Reality) ที่ก่อร่างจากอัตวิสัยร่วม (Intersubjective activities) อัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) ถือเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยปทัสถาน กฎเกณฑ์ การให้ความหมาย ภาษา วัฒนธรรม และอุดมการณ์ ถือเป็นสิ่งที่ก่อตัวอัตลักษณ์ และชี้แนวทางให้แก่ตัวแสดง และในทำนองเดียวกัน อัตลักษณ์ก็เปรียบได้กับพื้นฐานหรือสิ่งบ่งบอกผลประโยชน์ (Interest) ของตัวแสดง ดังนั้น ในการวิเคราะห์และการทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศ อัตลักษณ์ของรัฐถือว่ามีความสัมพันธ์โดยตรงกับนโยบายต่างประเทศ ดังการสะท้อนให้เห็นจากข้อความที่ว่าเราคือใคร (Who We Are) และเราต้องการอะไร (What We Want) ในวาทกรรมที่ผู้นำการเมืองสร้างขึ้น จึงต้องมีทั้งการเชื่อมโยง (Articulation) ตัวแทนความ (Representation) การสร้างความเห็นพ้อง และสิ่งที่จะกระทำ ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักใหญ่ใจความของแนวคิดสรรสร้างนิยม ก็คือ การเน้นที่การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน (Interplay) ระหว่างโครงสร้างกับตัวแสดง ความคิด อัตลักษณ์ และผลประโยชน์ ซึ่งถือเป็นอีกมุมมองหนึ่งในการศึกษาและการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

บทที่ 6 เป็นงานศึกษาขั้นสุดท้ายในกลุ่มทฤษฎีกับการเมืองและนโยบายต่างประเทศ วุฒิกรณ์ ชูวัฒนารักษ์ ได้นำเสนอบทความเรื่อง “โลกาภิบาล: ว่าด้วยสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ (ที่ยังไม่เกิด)” ผู้เขียนเสนอว่าภายใต้การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการเมืองโลก ในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1980 และคริสต์ทศวรรษที่ 1990 ภายหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น และการเติบโตของกระแสโลกาภิวัตน์ที่แนวคิดโลกาภิบาล (Global Governance) ได้กำเนิดขึ้นในฐานะทางเลือก

ใหม่เพื่ออธิบายความร่วมมือระหว่างประเทศและการเมืองโลกในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นโลกที่อำนาจอธิปไตยรัฐถูกกัดกร่อน โลกที่พรมแดนของรัฐไม่สามารถแบ่งกิจการภายในออกจากกิจการต่างประเทศได้อย่างชัดเจน โลกที่รัฐมิใช่ของคาวพหุหลักที่สามารถจัดการและแก้ไขปัญหาและสิ่งท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยลำพังหรือเพียงผู้เดียว โลกที่ต้องเผชิญกับภัยคุกคามอันมีลักษณะไร้พรมแดนและส่งผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง รวมถึงโลกที่ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ภายใต้บริบทอันซับซ้อนและเป็นพลวัต ผู้เขียนมุ่งศึกษาเพื่อสำรวจและวิเคราะห์แนวคิดโลกาภิวัตน์ในฐานะทางเลือกใหม่ของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัย โดยแบ่งประเด็นเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะศึกษาพัฒนาการและค่านิยมของโลกาภิวัตน์ ส่วนที่สองจะมุ่งวิเคราะห์ผู้อภิบาลหรือตัวแสดงที่สำคัญของแนวคิดโลกาภิวัตน์ ส่วนที่สามจะกล่าวถึงประเด็นปัญหาในระดับโลก ขณะที่ส่วนที่สี่จะเป็นบทวิพากษ์ต่อแนวคิดโลกาภิวัตน์ในมุมมองของสังคมนิยมใหม่ และส่วนสุดท้ายจะเป็นบทสรุป

แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย

ท่ามกลางพัฒนาการองค์ความรู้ทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ตลอดระยะเวลากว่าหกทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1947² ข้อถกเถียงหนึ่งที่เป็นเหมือนประเด็นสำคัญที่นักทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ให้ความสนใจ คือ คำถามที่ว่า รัฐประศาสนศาสตร์จะสามารถพัฒนาเป็นศาสตร์ (Science) ที่ปราศจากค่านิยม บรรทัดฐาน โดยมีการศึกษาแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ประจักษ์นิยม (Empirical study) เพียงอย่างเดียว ได้หรือไม่ อย่างไร หรือรัฐประศาสนศาสตร์ ควรจะมีสถานะเป็นเพียงการศึกษาแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) และเป็นแค่จุดสนใจของการศึกษาที่เน้นในเรื่องการประยุกต์ใช้แนวคิดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมเท่านั้น (ยอมรับการนำค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม มาตัดสินใจ มองภาพในการแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยนำแนวคิดแบบปทัสถาน (Normative) มาศึกษาร่วมด้วย) ข้อถกเถียงดังกล่าวดูเหมือนจะถูกทอดทิ้งความสำคัญลงไปเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะจุดเปลี่ยน ในช่วง ค.ศ.1960 หลังสงครามโลกครั้งที่สองและสงครามเวียดนาม ที่สหรัฐอเมริกาต้องเผชิญปัญหาทางสังคมในหลายมิติ แต่ การจัดการภาครัฐไม่สามารถแก้ปัญหาได้ รวมไปถึง

² นับตั้งแต่ เฮอร์เบิร์ต เอ. ซิมอน (Herbert A. Simon) ตีพิมพ์บทความเรื่อง Administrative Behavior ในปี ค.ศ. 1947 ที่ทำการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเกี่ยวกับจุดยืนทางทฤษฎีของนักรัฐประศาสนศาสตร์ขณะนั้น ทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ ว่าความจริงแล้วสามารถศึกษาการศึกษาทางการบริหารสามารถแยกความจริงออกจากค่านิยมหรือไม่อย่างไร สามารถอ่านข้อถกเถียงนี้เพิ่มเติมที่ Norman (2010)

นักวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการหาคำตอบและหาแนวทางในการแก้ปัญหา กลับไม่สามารถใช้องค์ความรู้ในการจัดการแก้ปัญหา (นักรัฐประศาสนศาสตร์ สนใจเรื่องของการพัฒนาองค์ความรู้ และถกเถียงสู่การนำตัวเองไปเป็นศาสตร์ที่บริสุทธิ์เพียงอย่างเดียว)

การเกิดขึ้นของกระบวนการรัฐประศาสนศาสตร์ในความหมายใหม่ (New Public Administration) เป็นเสมือนคลื่นระลอกแรกที่ส่งผลต่อการตั้งคำถาม และกำหนดเป้าหมายใหม่ของการศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่สำคัญ การเรียกร้องให้พัฒนารัฐประศาสนศาสตร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติได้จริง เน้นปัญหาของสังคมเป็นที่ตั้ง (การเป็นศาสตร์ที่สามารถหยิบยกองค์ความรู้เรื่องใดก็ได้หากแต่เป็นประโยชน์ต่อการจัดสรรประโยชน์สาธารณะ) สนใจปัญหาโดยรวม ระดับมหภาคของสาธารณะ ผลที่ตามมา คือ ตั้งแต่หลังยุคกลางจนถึงปลาย คริสต์ศตวรรษ 20 ความรู้รัฐประศาสนศาสตร์ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป มีความหลากหลายยิ่งขึ้น ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ (ไม่ยึดติดในด้านการพัฒนาเพื่อให้เป็นทฤษฎีและศาสตร์ต่อไป) มีการหยิบยกแนวทางการพัฒนาทางการบริหารของภาคเอกชน มาใช้การประยุกต์แนวทางการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ กฎหมายมหาชน ฯลฯ มาศึกษาเน้นการศึกษาเชิงทฤษฎีที่มาจากปฏิบัติงานจริง การเกิดขึ้นของการปฏิรูประบอบราชการ ในสหรัฐอเมริกา (Reinventing Government) การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่เติบโตในอังกฤษและกลุ่มประเทศเวสต์มินสเตอร์³ พัฒนาการแนวคิดเรื่องของการจัดการปกครอง (Governance) การจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) เครือข่ายทางนโยบาย (Policy network)⁴ (Durant & Marvel, 2011, pp. 340–347) และการบริหารงานของรัฐที่การขับเคลื่อนจากความร่วมมือ (Collaborative Government) ฯลฯ ถือเป็นรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนา

³ เดวิด ชูลทซ์ (David Schultz) เห็นว่า การเข้ามาของการใช้ตลาด เป็นตัวนำ แนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่ (Neo liberalism) ดูเหมือนว่าจะเป็นการทำให้วิชารัฐประศาสนศาสตร์กลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง (ในฐานะเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการโดยตรง เป็นผู้ประกอบการในระบบตลาด อำนาจการให้ตลาดเดินไปได้) แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้พรมแดนของรัฐในเรื่องผลประโยชน์สาธารณะเริ่มเลือนลาง เช่น ในหลายประเทศในยุโรปประชาชนเริ่มแสวงหาบทบาทของรัฐในการจัดการสวัสดิการอีกครั้ง อ่านข้อเขียนนี้เพิ่มเติมจาก Menzel C. and White (2011, pp. 453–463)

⁴ โรเบิร์ต ดูแรนต์ (Robert Durant) และ จอนห์ มาร์เวลล์ (Jonh Marvel) มีความเห็นว่าแนวทางการศึกษาวิจัยในแนวทาง “New Institutionalism” (การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างสถาบันต่าง ๆ ของรัฐ และการกำหนดนโยบาย) จะกลับมามีความสำคัญมากขึ้นเพราะปัจจุบันรัฐมีความเป็นพหุนิยมสูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในสังคมอเมริกัน

องค์ความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปสู่ความสนใจประเด็นในการปฏิบัติงาน กลายเป็นศาสตร์ที่มีการพัฒนาองค์ความรู้ บนความหลากหลาย (Pluralism) อย่างชัดเจน⁵

พัฒนาการทางแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์ ที่เป็นรูปธรรมอีกประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความเป็นพหุนิยมของการศึกษา คือ เรื่องของงานวิชาการ เนื้อหา สาระ ที่ตีพิมพ์ ในวารสารที่สำคัญทางรัฐประศาสนศาสตร์ ดังเช่น Public Administration Review (PAR) และ Administrative Theory and Praxis (ATP) ในช่วงสามถึงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ไม่ได้กระจุกตัวอยู่เฉพาะการศึกษาแบบแนวทางกระแสหลัก หรือนั้นแนวทางใดแนวทางหนึ่งอีกต่อไป เห็นได้ชัดเจนจากพัฒนาการในเชิงเนื้อหาที่ตีพิมพ์ในวารสาร PAR ในช่วง 30 ปี ที่พบว่า จากเนื้อหาที่เคยให้ความสนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคม ปัญหาการบริหารการสหรัฐอเมริกา แคนาดา เน้นการวิเคราะห์ศึกษาเชิงปริมาณ สถิติอย่างเข้มข้น เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับงานในเชิงทฤษฎี การวิจัยในเชิงคุณภาพ การวิพากษ์ และงานในเชิงของการศึกษาประสบการณ์ในปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ ทั้งเอเชีย แอฟริกา และแอฟริกามากขึ้น (เริ่มมีสัดส่วนเกือบครึ่งต่อครึ่ง) เช่นเดียวกับวารสาร ATP ที่อดีตเน้นในเรื่องการตีพิมพ์งานในเชิงคุณภาพ เข้มข้นในเชิงการตีความเชิงการวิพากษ์ทฤษฎี ทางรัฐประศาสนศาสตร์ เพียงอย่างเดียว (เน้นบทความที่ศึกษา แบบปทัสฐาน) ปัจจุบันเริ่มมีสัดส่วนของบทความเชิงปริมาณ มาเป็นส่วนหนึ่งของการตีพิมพ์ด้วย⁶

หากความหลากหลายเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันการขับเคลื่อนของการพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เนื้อหาในส่วนที่สองในหนังสือเล่มนี้ ที่ว่าด้วยแนวคิดทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์คงเป็นส่วนหนึ่งในการต่อภาพที่สำคัญของการพัฒนาการทางแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

การนำเสนอในบทที่ 7 เรื่อง “การศึกษาการจัดการปกครอง ในประเทศไทย: Mainstreaming or Depoliticizing?” ของ นิธิ เนื่องจำนงค์ หากเราจะจัดว่าเป็นงานเขียนเชิงวิพากษ์ แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ คงไม่ผิดนัก งานชิ้นนี้ ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง

⁵ ต้องยอมรับว่าผลจากการพัฒนาส่วนหนึ่งของรัฐประศาสนศาสตร์ที่เห็นในปัจจุบัน ส่วนในการยอมรับ และปรับตัวต่อการศึกษายุคดิจิทัลของนักทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์เอง

⁶ นอร์แมน (Norman, 2010) ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าแม้บทความ งานวิจัย ในวารสารที่ตีพิมพ์ ในวารสารในหัวเรื่องต่าง ๆ จะมีสัดส่วนที่ไม่สมดุลกันทั้งปริมาณและคุณภาพ วารสารต่าง ๆ ยังมีความหลากหลายและจุดเน้นในตัวของมันเองอยู่แต่ลักษณะดังกล่าว น่าจะเป็นจุดแข็งสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ ต่อไป

การจัดการการปกครอง (Governance) ในประเทศไทยในรอบกว่าทศวรรษ ที่ผ่านมาของนักวิชาการในไทย (ผ่านการศึกษาบทความในฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีอ้างอิงวารสารไทย) ว่าในความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าการจัดการการปกครอง ที่นักวิชาการไทยศึกษานี้มีจุดเน้น จุดสนใจที่พรมแดนหรือคลื่นลูกใดทางการจัดการการปกครอง เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาการจัดการการปกครองของนานาประเทศ ซึ่งผู้เขียนได้ค้นพบข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการ เช่น การที่ยังพบว่าการศึกษาเรื่องการจัดการการปกครองไทยยังมีพื้นที่การศึกษาค่อนข้างน้อย ถูกครอบงำด้วยแนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล ที่หยิบมาใช้แบบผิดฝาผิดตัว หรือ ลูกผสมที่ผิดรูป **สอง** กลับกลายเป็นว่าสาขาวิชาที่ต้นตัวกับการศึกษาเรื่องการจัดการการปกครองเป็นสาขาด้านการบริหารงานธุรกิจ การปกครองท้องถิ่น และศึกษาศาสตร์ แทนที่จะเป็นด้านรัฐศาสตร์ หรือรัฐประศาสนศาสตร์ งานส่วนใหญ่กลับกระจุกตัวอยู่กับเรื่องการสร้าง และพัฒนาตัวชี้วัด **สาม** การศึกษาในการวิพากษ์แนวคิดทางการบริหารการปกครองกลับไม่ปรากฏในการศึกษาการบริหารการปกครองในไทย เป็นต้น ข้อค้นพบดังกล่าวของนิธิ ถือเป็นการจุดเริ่มต้นสำคัญ ในการที่จะกระตุ้นให้ นักวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในไทย ต่อ การสำรวจพรมแดนอื่นที่สำคัญ มากกว่าคำว่า ธรรมาภิบาล ต่อไป

บทที่ 8 งานศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรมนุษย์ ในองค์การไม่แสวงหากำไร: หลักการ ความต่าง และแนวทางปฏิบัติที่น่าสนใจ” ของ **วัชรพล ศุภจักรวัฒนา** ถือเป็นบทความที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงขององค์การไม่แสวงหากำไรในฐานะที่เป็นหน่วยงานสำคัญรูปแบบหนึ่ง ที่ช่วยในการขับเคลื่อนบริการสาธารณะ ในยุคที่การบริการราชการ หน่วยงาน ของรัฐไม่ใช่เป็นตัวแสดงหลักในการให้บริการประชาชนอีกต่อไป บทความชี้ให้เห็นลักษณะพิเศษของบุคลากร (ความเชื่อ, จุดมุ่งหมาย) ที่ปฏิบัติงานในองค์การไม่แสวงหากำไร รวมไปถึงสาระสำคัญของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ตั้งแต่กระบวนการแรก คือ เรื่องการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ จนถึงขั้นตอนการปฏิบัติการด้านแรงงานสัมพันธ์ และการจัดการกับกลุ่มอาสาสมัครเฉพาะกิจ ที่มีลักษณะพิเศษ และเป็นกำลังหลักขององค์การในช่วงเวลาที่วิกฤต ของรัฐ ระบบราชการ ทั้งนี้ ในแต่ละกระบวนการ ผู้เขียนได้ฉายภาพของการปฏิบัติ โดยได้นำตัวอย่างจากแบบแผนทำงานด้านทรัพยากรมนุษย์จากองค์การไม่แสวงหากำไรในรูปแบบต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ประสบความสำเร็จมาร่วมนำเสนอ และสอดแทรกให้เห็นแนวทางการปฏิบัติงานจริงในองค์การด้วย การเพิ่มมุมมองต่อ องค์การไม่แสวงหากำไรและวิธีการมองวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์การไม่แสวงหากำไรในฐานะที่เป็นองค์การที่อยู่

ระหว่างรัฐและเอกชน จึงน่าจะเป็นประโยชน์สำคัญที่ผู้ที่สนใจ และนักบริหารองค์การ ที่จะสามารถเก็บเกี่ยวจากบทความเรื่องนี้

บทความสุดท้ายในส่วนนี้ นำเสนอในบทที่ 9 เรื่อง “โครงสร้างองค์การ: ผลกระทบต่อการสื่อสารในองค์การ” ของ ศิวาภรณ์ ไชยเจริญ เป็นบทความพื้นฐานที่สำคัญต่อนิสิต นักศึกษาที่กำลังเรียนศึกษาด้านองค์การ และทฤษฎีองค์การ ผู้เขียนได้ตั้งคำถามหลักว่า โครงสร้างองค์การนั้นมีผลกระทบต่อการสื่อสารขององค์การหรือไม่ อย่างไร และความแตกต่างของโครงสร้างจะส่งผลทางบวก ทางลบ หรือข้อจำกัด ในการสื่อสารขององค์การหรือไม่ ผู้เขียนได้ทำการสำรวจทฤษฎีการสื่อสารในองค์การ และโครงสร้างองค์การ ผ่านการสังเคราะห์ความรู้ แนวคิด ทฤษฎีอย่างเป็นระบบ จนทำให้เห็นภาพว่า ทั้งโครงสร้างองค์การต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน หากองค์การใดต้องการให้มีการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ จำต้องคำนึงถึงการออกแบบโครงสร้าง และการจัดโครงสร้างองค์การในลำดับแรก ๆ เสมอ แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยการที่ลักษณะโครงสร้างที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อการสื่อสารในองค์การด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังเช่น องค์การที่มีโครงสร้างทางตั้ง การสื่อสาร (การไหลของข้อมูล) จะมีลักษณะผ่านเป็นทางการกลุ่มงาน เน้นระบบควบคุม และรายงาน, องค์การที่มีโครงสร้างแนวนราบ การสื่อสาร จะมีลักษณะ แบบประสานงาน ความเป็นทางการต่ำ เน้นการจูงใจ อำนาจความสะดัก และองค์การที่มีโครงสร้างแบบเครือข่าย การสื่อสารจะมีความไม่เป็นทางการ ไม่สมมาตร เน้นการแบ่งปันข้อมูล เป็นต้น งานเขียนชิ้นนี้ ถือเป็นหนึ่งในภาพสะท้อนขององค์ความรู้ที่เป็นผลจากการปฏิบัติ และความเป็นสหวิทยาการของทฤษฎีด้านองค์การ ที่แฝงตัวอยู่ในองค์ความรู้รัฐประศาสนศาสตร์ ได้อย่างเด่นชัด

ด้วยบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การครอบงำหรือกำหนดอำนาจจากส่วนกลางคงเป็นไปได้ง่ายเหมือนอย่างในอดีต ด้วยเหตุผลสำคัญ ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาที่มีการพัฒนาทั้งในแง่ของเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีการพัฒนาการอย่างก้าวกระโดด ก่อเกิดการไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารที่เป็นพลวัต พื้นที่ความห่างไกลไม่ใช่ข้อจำกัดของสังคมและปัจเจกอีกต่อไป การถาโถมของกระแสธารดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อระบบคิดของคนในสังคมเป็นอย่างมาก กระแสท้องถิ่นนิยม (Localism) การเห็นคุณค่ากับกับความหลากหลายของสังคม ท้องถิ่น และพื้นที่ (Pluralism) การตระหนักเรื่องสิทธิความเท่าเทียม กลายเป็นกระแสของโลกที่ยากจะทัดทาน กับรัฐหรือระบบราชการแบบเดิมที่เคยชินการเป็นศูนย์กลางของอำนาจ

เฉกเช่นเดียวกับองค์ความรู้วิชาการที่ปัจจุบันที่แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ไม่ได้จำกัดอยู่ในศูนย์กลางของความรู้อย่างในอดีตเพียงอย่างเดียวแล้ว องค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง กลับได้รับการพัฒนาในประเทศที่นอกเหนือจาก อเมริกา และยุโรป พัฒนาการดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า นักวิชาการ นักวิจัย และผู้ผลิตความรู้ทางวิชาการทางรัฐศาสตร์ เริ่มมีการกระจายตัวไปในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ศูนย์กลาง นักวิชาการเหล่านี้เริ่มมีบทบาทสำคัญทั้งการนำเสนอ วิพากษ์ แนวคิดหลัก และมีการประยุกต์ความรู้หลักให้สอดคล้องกับพื้นที่หรือภูมิรัฐศาสตร์ของตนเองมากขึ้นตามลำดับ แน่นอนว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับกระแสที่กำลังดำเนินอยู่

สังคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ในประเทศไทยเช่นกัน ที่แม้ว่าส่วนกลางหรือศูนย์กลาง จะมีความแข็งแกร่งค่อนข้างมาก (อาจด้วยความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ ความอนุรักษนิยม รวมไปถึงค่านิยมทางสังคม) ฉะนั้นใดฉนั้นนั้นกระแสไหลบ่าขององค์ความรู้ ความเป็นพหุนิยมของสังคม การกระจายตัวของนักรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ จากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นและภูมิภาค ความเข้มแข็งของนักวิชาการท้องถิ่นที่กำลังก่อตัวขึ้นอย่างช้า ๆ สิ่งเหล่านี้ในระยะยาวย่อมส่งผลทำให้ “รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์จากส่วนกลาง” ที่เคยเป็นพื้นที่รวมศูนย์ของการพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ของไทยตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา จะไม่ใช่เป็นผู้ถือครองหรือกำหนดทิศทางการความรู้และความก้าวหน้าทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป

ด้วยจิตวิพากษ์

วัชรพล ศุภจักรวัฒนา และวัชรพล พุทธิรักษา

บรรณาธิการ

บรรณานุกรม

- ทิวากร แก้วมณี และวัชรพล พุทธิรักษา. (2550). *สถานะและความก้าวหน้าของวิชารัฐศาสตร์ สาขาวิชาการปกครองในประเทศไทย ระหว่างปี 1990–2007*. กรุงเทพฯ: สภาวิจัยแห่งชาติ.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. (2543). *พัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง: การปรับทิศทาง และหลักสูตรการศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Menzel, D. C., & White, H. L. (Eds.). (2011). *The State of Public Administration Issue, Challenges and Opportunities*. New York: M.E. Sharpe.
- Norman, R. M. (2010). *Public Administration Traditions of Inquiry and Philosophies of Knowledge*. Washington, D.C: Georgetown University Press.
- Durant, R. F., & Jonh, M. (2011). Politics, Bureaucratic Dynamics and Public Policy. In Menzel, D. C. and White, H. L. (Eds.), *The State of Public Administration Issue, Challenges and Opportunities*. (pp. 335–350). New York: M.E. Sharpe.
- David, S. (2011). The Crisis of Public Administration Theory in Post–global World. In Menzel, D. C. and White, H. L. (Eds.), *The State of Public Administration Issue, Challenges and Opportunities*. (pp. 459–463). New York: M.E. Sharpe.
- Sawasdee, S. N. (2016). The development of political science in Thailand. *Asian Journal of Comparative Politics*, 1, 88–103.

แนวคิด
และทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัย

— บทที่ —

1

CHAPTER

ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยอย่างเป็นระบบ

Theories for Systematic Analysis of Thai Politics

ทิวากร แก้วมณี และสน นิลศรี

บทนำ

การศึกษาการเมืองการปกครองไทยเป็นการศึกษาที่สำคัญมากในวงการรัฐศาสตร์ไทย จากเท่าที่ทำการศึกษาเอกสารการค้นคว้าและงานเขียนเกี่ยวกับทฤษฎีที่ใช้อธิบายวิเคราะห์ในวงการรัฐศาสตร์ไทยที่เขียนเป็นระบบยังมีอยู่อย่างจำกัดมาก อันส่งผลให้การศึกษาวิชาการเมืองการปกครองไทยในวงการรัฐศาสตร์ไทยมีการสอนไปในทิศทางที่ไม่ได้ต่างจากการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งมีการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางของลำดับเวลา ไม่มีการอธิบายหรือกำหนดการนำเสนอประเด็นทางทฤษฎีที่เลือกใช้ในการอธิบายมุมมองการวิเคราะห์ให้ชัดเจน และบ่อยครั้งมักมีการเน้นการสอนการขับเคลื่อนของการเปลี่ยนแปลงเฉพาะในส่วน of ชนชั้นนำ

ที่เข้ามามีบทบาทในการเมืองการปกครองไทยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ทำให้การสอนการเมืองการปกครองไทยมีข้อจำกัดและไม่ได้สะท้อนการพัฒนาในมุมมองใหม่ ๆ แก่ผู้ศึกษามากนักและส่งผลเสียต่อสังคม ทำให้ขาดผู้คนที่มุ่มมองที่หลากหลายและวิพากษ์การเมืองไทยอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

อย่างไรก็ดีผู้เขียนไม่ได้หมายความว่า การวิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยของนักรัฐศาสตร์ที่ผ่านมาไม่ได้ใช้กรอบการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันเลย แต่ผู้เขียนเห็นว่ามียานจำนวนไม่น้อยจะเลยการกำหนดเงื่อนไขของทฤษฎีก่อนนำเสนอแง่มุมการเมืองไทย (รวมทั้งระเบียบวิธีและปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังความเข้าใจ) ซึ่งแน่นอนว่ามีความสำคัญมากต่อการตีความเพื่ออธิบายการเมืองไทยที่ทำให้ผลการวิเคราะห์มีความแตกต่างกันซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามีความจำเป็นมากต่อผู้ศึกษาในด้านนี้ ที่จะมีความสามารถในการมองและเข้าใจการเมืองไทยตามมุมมองทฤษฎีที่แตกต่างกัน

งานเขียนนี้จึงเป็นความพยายามที่จะนำเสนอชนิด ประเภท แนวทางและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เข้าใจมุมมองในทางทฤษฎีของการวิเคราะห์การเมืองให้ชัดเจนว่ามีหมวดหมู่ใดบ้าง และมีทฤษฎีอะไรบ้าง และนำมาเปรียบเทียบและชี้ให้เห็นชัดเจนอย่างเป็นระบบอันจะนำไปสู่การทำให้ผู้ศึกษาเห็นแง่มุมการวิเคราะห์และการอธิบายการเมืองไทยให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1. ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยอย่างเป็นระบบ

การจัดแบ่งทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์การเมืองไทยให้ได้รับการยอมรับเป็นเอกฉันท์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เพราะมีแนวความคิดทฤษฎีจำนวนมากที่สามารถนำมาใช้ในการอธิบายการเมืองไทยได้ แต่งานเขียนชิ้นนี้จะพิจารณาเฉพาะงานเขียนวิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยที่ดีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง ชัดเจน และใช้ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ที่สามารถนำมาอธิบายการเมืองไทยอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันเท่านั้น งานเขียนชิ้นนี้จะไม่พิจารณางานเขียนวิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง ชัดเจน และไม่พิจารณางานเขียนที่ใช้ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ที่นำมาใช้อธิบายการเมืองการปกครองไทยเพียงช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งเพราะไม่ถือว่าเป็นการวิเคราะห์การเมืองไทยอย่างเป็นระบบตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจากงานเขียนวิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยอย่างเป็นระบบที่ตรงตามหลักเกณฑ์ที่ผู้เขียนกำหนดไว้ สามารถแบ่งกลุ่มทฤษฎีได้ออกเป็น 3 แนวทาง คือ

1.1 กลุ่มทฤษฎีทันสมัยนิยม (Modernization Theory) หรือกลุ่มทฤษฎีกระแสหลัก เกี่ยวข้องกับการอธิบายการเมืองไทยในแง่ทิศทางการเปลี่ยนผ่านการเป็นประชาธิปไตยให้เป็น เช่นการเมืองประเทศตะวันตก เป็นกลุ่มทฤษฎีที่มีภาพของการติดมุ่มมองการพัฒนาการเมืองไปตาม แนวทางการเมืองการปกครองของตะวันตกเป็นแม่แบบ กลุ่มของแนวความคิดนี้จึงมีทฤษฎี ที่หลากหลายเป็นองค์ประกอบ อันได้แก่ ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีทางพหุนิยม ทฤษฎีการพัฒนา ประชาธิปไตย ทฤษฎีการทำให้เป็นประชาธิปไตย ทฤษฎีทางโครงสร้างและสถาบันนิยม ทฤษฎี ทางรัฐธรรมนูญนิยม ทฤษฎีทางวัฒนธรรมการเมือง-พฤติกรรมนิยม

1.2 กลุ่มทฤษฎีแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy and Marxist Theory) กลุ่มทฤษฎีนี้จะอธิบายเกี่ยวกับเรื่องทางเศรษฐกิจที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องและส่งผลต่อ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม การต่อสู้ทางชนชั้น การต่อสู้และความสัมพันธ์ของรัฐ และสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคม การปฏิรูป การปฏิวัติ การครอบงำทางความคิดและอำนาจ โดยมีกระบวนการพัฒนาทุนนิยมเป็นตัวแปรสำคัญของกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีและแนวความคิดของกลุ่มนี้จึงประกอบด้วย ทฤษฎีและแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ทฤษฎี มาร์กซิสต์ แนวความคิดเรื่องการครอบงำและการมีอำนาจเหนือ แนวความคิดเรื่องการปฏิวัติ แนวความคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคม

1.3 กลุ่มทฤษฎีรัฐ (State Theories) โลกาภิวัตน์ (Globalization) และแรงภายนอก (External Forces) กลุ่มทฤษฎีส่วนนี้ มีพื้นฐานจากความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงการเมือง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างรัฐไม่ได้มีปัจจัยหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม แต่มีความเชื่อว่าการเมืองและรัฐมีความเชื่อมโยงกับระบบโลกที่มีความสัมพันธ์ในหลายมิติ ผ่านความสัมพันธ์ จากระบบโลก ระบบทุนนิยม ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ การระหว่างประเทศ บทบาทของประเทศ มหาอำนาจ ศาสนาซึ่งมีความเป็นสากล ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรัฐ และในท้ายที่สุดนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

2. ทฤษฎีทันสมัยนิยม (Modernization Theory)

วงการวิชาการไทยไม่ได้เรียกกลุ่มทฤษฎีเหล่านี้ว่า **ทฤษฎีทำให้ทันสมัย** (เหมือนเช่น ที่เยอรมนี) แต่มักเรียกกลุ่มแกนทฤษฎีนี้ว่าทฤษฎีกระแสหลัก ซึ่งทฤษฎีกระแสหลักมักจะเป็น ทฤษฎีที่จะช่วยอธิบายการตอบโต้เรื่องการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งถือได้ว่าเป็นมิติหนึ่งที่

แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) ในงาน Political Development and Political Decay (Huntington, 1965) อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า หากจะเข้าใจความหมายของการพัฒนาทางการเมืองนั้น มันมีความหลากหลายมากมายนับเป็นกองทัพ (Definitions of political development are legion.) แต่เราสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 มิติ อย่างแรก คือ การพัฒนาทางการเมืองในฐานะที่เป็นการทำให้ทันสมัย (Political development as Modernization) และอย่างที่สองคือการพัฒนาทางการเมืองในฐานะที่เป็นการทำให้เป็นสถาบัน (Political development as Institutionalization)

2.1 การพัฒนาทางการเมืองในฐานะที่เป็นการทำให้ทันสมัย

การพัฒนาการเมือง คือการทำให้มีความเป็นทันสมัย และ/หรือการเป็นอารยะทางการเมืองซึ่ง หมายถึงอารยะของการเมืองตะวันตก กล่าวคือ ระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าการพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การทำให้เป็นประชาธิปไตย ได้ด้วยในอีกมิติหนึ่ง ฮันติงตัน อธิบายว่าการพัฒนาการเมืองนั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำให้ทันสมัยในสังคม (Processes of modernization) และกระบวนการนี้จะทำให้สังคมมีการพัฒนาทางการเมืองและแน่นอน การพัฒนาการเมืองที่ทันสมัยเป็นกระบวนการที่ย่างก้าวซับซ้อน ดังนั้น การจะประเมินและวัดกระบวนการพัฒนาทางการเมืองจึงมีความซับซ้อนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับนักรัฐศาสตร์แต่ละคน โดย ฮันติงตัน มองการทำให้ทันสมัยทางการเมือง (Political Modernization) อาจเริ่มตั้งแต่การพัฒนาการเมืองและการพัฒนาสังคมอย่างเป็นเหตุผล (Rationalization) จนถึงการสร้างรัฐ (Nation Building) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ (Nation Integration) ซึ่งถือเป็นการพัฒนาทางการเมืองที่ไม่ต่างอะไรกับกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization) และการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่ง ฮันติงตัน มองว่าการเคลื่อนไหวทางสังคม คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสังคมตามที่ คาร์ล ดอยช์ (Karl Deutsch) พยายามเน้นย้ำไว้นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป เงื่อนไขการพัฒนาการเมืองที่ ฮันติงตัน นำเสนอจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ต้องเริ่มต้นเป็นขั้นตอนอยู่พอสมควร คือเริ่มต้นจากสังคมที่มีความเป็นเหตุผล ต่อด้วยสังคมที่ไม่แตกแยกหรือพุด่างๆ คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจะเกิดเงื่อนไขของการพัฒนาประชาธิปไตยที่มีสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องได้ การเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นสิ่งจำเป็นต่อความทันสมัยทางการเมือง โดยเขามองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมเป็นสัญลักษณ์ของสังคมการเมืองสมัยใหม่ (Modern Politics) ซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมจารีตดั้งเดิม (Traditional Society) ฮันติงตัน

จึงใช้คำว่า สังคมสมัยใหม่ คือสังคมแห่งการมีส่วนร่วม (Modern Society is participant society.) ซึ่งผู้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองอย่าง แกเบรียล อับราฮัม อัลมอนด์ และ ซิดนีย์ เวอร์บา (Gabriel Abraham Almond and Sidney Verba) ก็ได้ใช้คำว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของโลกใหม่จะเป็นวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (The new world political culture will be a political culture of participation.) นักวิชาการกลุ่มนี้จะมีความคิดไปในแนวทางเดียวกันที่มองการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหัวใจของการพัฒนาประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็น รอสโทว์ (Rostow) ที่เห็นว่าการพัฒนาการเมืองจะต้องเกิดควบคู่กับการมีเสถียรภาพทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กว้างขวาง เฟรด ดับเบิลยู. ริกก์ (Fred, W. Riggs) เห็นว่าการพัฒนาทางการเมืองจะดูได้จากกระบวนการทางการเมือง การตัดสินใจและผลลัพธ์ทางการเมืองที่มีส่วนที่ประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องเพียงใด

2.2 การพัฒนาทางการเมืองในฐานะที่เป็นการทำให้เป็นสถาบัน

ฮันติงตัน (Huntington, 1965) ได้เสนออีกมิติของการพัฒนาการเมืองคือการสร้างความเป็นสถาบันทางการเมือง หมายถึงลักษณะของความเข้มแข็ง มั่นคง ต่อเนื่องของการคงอยู่ของสถาบันการเมือง ซึ่งในที่นี้หมายถึงความเป็นสถาบันขององค์การการเมืองที่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย อันได้แก่ ความเป็นสถาบันทางการเมืองของรัฐธรรมนุญ ซึ่งเป็นสถาบันของการกำหนดอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในสังคม ความเป็นสถาบันทางการเมืองของรัฐสภา สถาบันที่เป็นภาพสะท้อนการใช้อำนาจของการเมืองที่มีกติกากำหนดให้ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยสูงสุด ความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง ที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรทางการเมืองที่เป็นตัวแทนการใช้อำนาจของกลุ่มการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลทางการเมือง พรรคการเมืองที่มีความเป็นสถาบัน จะมีการพัฒนากระบวนการขององค์กรในการสรรหาตัวแทนทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพเป็นตัวแทนของประชาชน ทำหน้าที่เป็นตัวพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนที่เลือกสรรให้ตนเป็นตัวแทนทางการเมือง การเป็นสถาบันทางการเมืองของการเลือกตั้งคือการที่การเลือกตั้งมีความต่อเนื่อง มีความเข้มแข็ง มีคุณค่า ในกระบวนการที่จะสะท้อนความเป็นตัวแทนทางการเมืองอย่างแท้จริง

การศึกษาการเมืองการปกครองไทยในช่วงทศวรรษหลัง ๆ นี้เป็นต้นมาพบว่างานการศึกษาในเชิงสถาบันไม่มีความโดดเด่นเท่าไรนัก การศึกษารัฐธรรมนุญ พรรคการเมือง การเลือกตั้ง แม้ว่าจะมีการศึกษากันอยู่ไม่น้อยในหมู่นักรัฐศาสตร์ไทย แต่ความโดดเด่นของการเป็น

กระแสเพื่ออธิบายความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยไทยยังจำกัดค่อนข้างมาก เหตุเพราะนับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา กระแสการอธิบายการเมืองไทยด้วยแนวทางอื่นได้เข้ามาแทนที่ กระแสนี้เป็นสำคัญ ดังนั้นภาพของการศึกษาที่อ่อนแอนี้ จึงเป็นภาพของวังวนเมื่อสังคมไทยเกิดการรัฐประหารและการร่างรัฐธรรมนูญมาทุกครั้ง ไม่มีงานวิจัยที่มากพอและได้รับการยอมรับเพียงพอของการยืนยันทิศทางการพัฒนาการเมืองในเชิงสถาบัน อันเริ่มตั้งแต่รัฐธรรมนูญที่เป็นกดึกา การใช้อำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม การเลือกตั้งที่มีปัญหาทั้งในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมการเมืองของคนในสังคมเอง การศึกษาพรรคการเมือง อันเป็นสถาบันการเมืองที่สำคัญในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง ควรจะปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงอย่างไร การศึกษาสถาบันทหารที่พัฒนาการเป็นสถาบันทางการเมืองของไทยที่เข้มแข็ง บดบังการเติบโตของสถาบันประชาธิปไตยอื่น ๆ งานศึกษาด้านนี้ ยังมีความจำเป็นแต่น่าเสียดายที่ไม่มีความโดดเด่นเพียงพอในการเป็นเทียนส่องแสงการพัฒนาการเมืองไทยในมิติการสร้างสถาบันเหมือนในทศวรรษก่อนหน้านี้นี้ในวงการรัฐศาสตร์ไทย

3. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองและมาร์กซิสต์ (Political Economy and Marxist Theory)

3.1 ทฤษฎีมาร์กซิสต์ดั้งเดิม (Classical Marxist Theory)

แก่นแกนสำคัญของความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เกี่ยวพันกับการมองบทบาทของรัฐที่มองว่า รัฐ เป็นเครื่องมือของชนชั้น รัฐมีสภาพเป็นโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Super Structure)⁷ ที่ถูกกำหนดจากโครงสร้างส่วนล่าง (Sub Structure) ซึ่งได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจหากพิจารณาในแง่นี้ คาร์ล มาร์กซ์ จึงแยกเศรษฐกิจและการเมืองออกจากกันในฐานะที่การเมืองเป็นเพียงสิ่งที่ถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจ รัฐจึงคงอยู่ตราบที่สังคมยังมีชนชั้นเพราะรัฐมีความจำเป็นในฐานะเครื่องมือของชนชั้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2552)

ใจ อึ้งภากรณ์ จะเป็นนักรัฐศาสตร์ไทยที่โดดเด่นที่สุดที่พยายามใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวทางคลาสสิก ที่อธิบายการเมืองไทย เขาเสนอว่าแก่นแกนของทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่จะใช้อธิบายการเมืองไทยมี 3 ประการ (ใจ อึ้งภากรณ์, 2553, น. 7-9)

⁷ โครงสร้างส่วนบน ได้แก่ ปรัชญา ระบบกฎหมาย สถาบันทางการเมือง ระบบการศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา โครงสร้างส่วนล่าง ได้แก่ พลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตต่าง ๆ

ประการแรก มาร์กซิสต์ เป็นทฤษฎีหรือแนวทางการศึกษาความเป็นจริง อิงความคิดความเข้าใจ การวิเคราะห์ตามหลักวิทยาศาสตร์ กล่าวคือมีความพร้อมที่จะพิสูจน์ในโลกความเป็นจริง เป็นการเสนอความจริง ถ้าในอนาคตสิ่งที่เสนอสิ่งที่อธิบายถูกทดสอบกับโลกความเป็นจริง แล้วล้มเหลวเราพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนความคิดเสมอ

ประการที่สอง มาร์กซิสต์ เป็นการมองโลกเพื่อประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ ในการเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นสังคมนิยม ในมุมมองของใจ อึ้งภากรณ์ ชนชั้นกลางในสังคมไทย เป็นชนชั้นกรรมาชีพที่จะต้องต่อสู้กับรัฐที่กำลังเอาเปรียบพวกเขา สังคมนิยมเป็นสิ่งที่กรรมาชีพต้องสร้างขึ้นเองจากล่างสู่บน การวิเคราะห์ต้องวิเคราะห์เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม ไม่ใช่วิเคราะห์เพื่อให้รู้อย่างเดียว

ประการที่สาม การวิเคราะห์แนวมาร์กซิสต์

1. ต้องมองว่ามนุษย์ธรรมดาเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ท่ามกลางการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างผู้ที่ต้องการกดขี่กับผู้ถูกกดขี่ และเรามีความจำเป็นต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เข้าใจโลกปัจจุบันว่าเป็นประวัติศาสตร์ของผู้ถูกกดขี่กับผู้ต้องการกดขี่
2. ต้องมองว่ามนุษย์ธรรมดาเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์เอง เขาถูกกำหนดจากสิ่งที่ป็นปัจจัยนอกตัวเขาที่พัฒนามาจากประวัติศาสตร์
3. “ความสัมพันธ์ทางการผลิตและพลังการผลิต” คือ ลักษณะการเลี้ยงชีพของมนุษย์ เป็นสิ่งหลักที่กำหนดความเป็นอยู่ของมนุษย์ เช่น ระบบการปกครองหรือระบบสังคม และสิ่งนี้ยังกำหนดระบบคิด ความคิดของมนุษย์ด้วย
4. มาร์กซิสต์ จะมองโลกอย่าง “วิภาษวิธี” คือต้องมองภาพรวมของโลก ต้องหาความขัดแย้งและจะค้นพบการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือความขัดแย้งเป็นเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง มาร์กซิสต์จะมองว่าวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ไม่ใช่เรื่องหลักของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ตัวที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง คือความขัดแย้ง

งานของ ใจ อึ้งภากรณ์ ในหนังสือชื่อ *การเมืองไทยในทัศนะลัทธิมาร์กซ์* เป็นงานที่โดดเด่นและชัดเจน ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงการเมืองไทยในมุมมองการวิเคราะห์แนวทางมาร์กซิสต์ดั้งเดิมและให้มุมมองการถกเถียงเกี่ยวกับการเมืองไทยว่า ระบบศักดินาไทย แตกต่างจากศักดินาในยุโรปในแง่ของการใช้แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตไม่ใช่ที่ดินอย่างตะวันตก การถกเถียงของใจ อึ้งภากรณ์ ครั้นนี้ ทำให้เราตีความได้ว่าหากมองในมุมมองมาร์กซิสต์นั้น สังคมไทยเป็นสังคมที่มีระบบ

ศักดินา เป็นสังคมที่มีชนชั้นของผู้คน ไม่ใช่สังคมที่ไม่มีชนชั้นอย่างที่เป็นมุมมองของกระแสอื่นที่นำเสนอว่า ระบบศักดินาไทยถูกเปลี่ยนแปลง (ใจ อึ้งภากรณ์ ใช้คำว่า “ถูกทำลาย”) โดยรัชกาลที่ 5 และทรงตั้งรัฐธรรมนูญแบบทุนนิยมแทนที่ ใจ เห็นว่าประชาธิปไตยทุนนิยมไทยนั้นมาจากการต่อสู้ของมวลชน ไม่ได้มาจากการหยิบนโยบายของผู้นำการเมืองไทย ใจ มองว่าการต่อสู้ล้มระบอบทหาร ทั้งในช่วงเวลาปี 2516 และ 2535 เป็นการต่อสู้ของชนชั้นกรรมาชีพ ใจ เห็นว่า ชนชั้นกลางที่เป็นการจัดชนชั้นตามทฤษฎีอื่นนั้นเขามองว่าคนกลุ่มเหล่านั้นก็คือ ชนชั้นกรรมาชีพในบริบทของไทยนั่นเอง (ใจ อึ้งภากรณ์, 2553, น. 7-9)

3.2 ทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ (Neo-Marxism)

ทฤษฎีแนวมาร์กซิสต์ที่อธิบายรูปแบบและวิธีการการกดขี่ทางชนชั้นในระบบการผลิตแบบทุนนิยม ถูกเรียกว่า นีโอมาร์กซิสต์ ซึ่งแนวทางของกลุ่มทฤษฎีนี้มีความหลากหลายอยู่มากในแง่ของแต่กลุ่มนีโอมาร์กซิสต์ ที่ใช้กรอบแนวความคิดนีโอมาร์กซิสต์เข้ามาอธิบายการเมืองไทยที่เด่นชัดและมีผลงานการศึกษาค้นคว้าตีพิมพ์เผยแพร่เป็นที่รับรู้เป็นรูปธรรม คือ ทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci)⁸

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ของ อันโตนิโอ กรัมสกี มีหัวใจที่จะเสนอภาพว่า รัฐเป็นสถาบันรูปธรรมที่รับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นที่มีอำนาจ แต่ก็พยายามแสวงสร้างให้เห็นภาพว่าเป็นสถาบันที่รับใช้ชาติและสังคมโดยรวม กล่าวคือ แนวทางนี้ไม่สนใจที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชนชั้นนายทุนว่าทำไมจึงมีอยู่ และมีอยู่อย่างไร ประเด็นหลักที่เขาสนใจ คือ บทบาทของรัฐที่โดยรวมเป็นตัวกดขี่ทาง ชนชั้นที่แยบยลอย่างไร

ทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ของ อันโตนิโอ กรัมสกี พยายามเสนอว่า รัฐมีภาพของความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เกิดจากรัฐได้สร้างอุดมการณ์ ความสำนึก และความชอบธรรมให้แก่รัฐ เป็นบทบาทของการครอบงำทางความคิด (Hegemony) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาของนีโอมาร์กซิสต์ในแนวนี้

⁸ ผู้สนใจ แนวความคิดทางการเมืองของ Antonio Gramsci ที่หลากหลาย อ่านงานของวัชรพล พุทธรักษา (2557) ที่อธิบายความคิดของ Antonio Gramsci ที่หลากหลายแง่มุม งานนี้จำกัอยู่เพียงทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ในส่วนที่เป็นแก่นแนวคิดที่มีการใช้ในการอธิบายการเมืองไทยและรัฐไทยอย่างเป็นรูปธรรม ที่มีเผยแพร่และมีการพูดถึงจากนักรัฐศาสตร์ไทยเท่านั้น

อันโตนิโอ กรัมสกี ได้เสนอทฤษฎีการเมืองที่แปลกใหม่จากกลุ่มมาร์กซิสต์ดั้งเดิม อย่างน้อยเขาได้แยกโครงสร้างส่วนบนออกเป็นสองระดับด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นสังคมที่อยู่นอกกระบวนการเมือง (Civil Society) กับส่วนที่เป็นสังคมการเมือง (Political Society) ซึ่งก็คือรัฐนั่นเอง ส่วนโครงสร้างส่วนบนสองระดับนี้เกี่ยวข้องกันในการกระทำการกิจในการครอบงำสังคม และในการควบคุมกำกับโดยตรงด้วยการใช้อำนาจรัฐ ดังนั้นในความคิดของกรัมสกี สังคมจึงไม่ใช่โครงสร้างพื้นฐานส่วนล่าง แต่เป็นโครงสร้างส่วนบน และแนวความคิดนี้ก็มุ่งอธิบายอำนาจครอบงำของอุดมการณ์หลักของชนชั้นนำทางสังคมที่มีต่อส่วนต่าง ๆ ของสังคม ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ชนชั้นปกครองนั้นสามารถทำให้ชนชั้นล่างยอมรับอุดมการณ์ของตนได้อย่างไร (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2552, น. 61)

แม้ว่าแนวความคิดของ อันโตนิโอ กรัมสกี จะสามารถเปิดมุมมองของการศึกษาการเมืองไทยให้สามารถเข้าใจรัฐไทย ผู้นำรัฐไทย ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความชอบธรรม และการสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐได้ แต่งานศึกษาการเมืองไทยอย่างเป็นระบบในภาพมุกกว้างของช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายถึงการครอบงำและการสร้างความชอบธรรมของรัฐไทยโบราณในสมัยสุโขทัย อยุธยา กระทำด้วยระบบคิดแบบใด⁹ การสร้างความครอบงำของการเมืองระบบราชการ เป็นไปในรูปแบบไหน การสร้างการครอบงำในหมู่นักธุรกิจการเมืองเป็นไปในแนวทางใด สิ่งเหล่านี้ยังต้องการนักรัฐศาสตร์ไทยผลิตผลงานเหล่านี้ออกมาอย่างเป็นระบบ และมีคำอธิบายในภาพกว้างต่อไป ดังที่ วัชรพล พุทธรักษา พรธนาสะท้อนข้อจำกัดของการใช้ทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ในวงวิชาการไทยว่า “บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี เล่มนี้อาจจัดวางตัวเองเป็นตำราหลักเพียงเล่มเดียวในสาขาวิชาที่มีความหลากหลายทางวิชาการ อย่างวิชาทฤษฎีการเมืองได้ แต่ผู้เขียนเชื่อว่าคุณภาพของการศึกษาแนวความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี ผ่านหนังสือเล่มนี้ ย่อมก่อให้เกิดการกระตุ้นและพัฒนาขีดจำกัดของการศึกษาทฤษฎีการเมืองในแนวมาร์กซิสต์ในประเทศไทยปัจจุบัน (ที่มีอย่างจำกัดมาก) ได้บ้าง

⁹ ผู้เขียนได้เขียนประเด็นดังกล่าว ว่าด้วยเรื่องการสร้างอำนาจครอบงำของผู้นำรัฐไทยโบราณผ่านความคิดและกลไกทางศาสนาในรัฐไทยสมัยอยุธยา กรุณา ดู Dhiwakorn Kaewmanee (2007, ch 2)

3.3 แนวทางการวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองของสำนักจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย (Political Economy Approach of Chulalongkorn University)

มีหลายคนกล่าวว่าแนวทางการวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองของสำนักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ประกอบไปด้วยผลงานโดดเด่นของฉัตรทิพย์ เนตรสุภา, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ณรงค์ เพชรประเสริฐ, สังคิต พิริยะรังสรรค์, สมภพ มานะรังสรรค์ คือการกลายพันธุ์ของนักวิชาการแนวมาร์กซิสต์ (ใจ อึ้งภากรณ์, 2553) โดยแนวทางการวิเคราะห์ของพวกเขาจะหลงเหลือคราบของความคิดว่าการเมืองและทุนเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก เสมือนกับที่มาร์กซิสต์มีความคิดดั้งเดิมว่า รัฐ คือเครื่องมือของชนชั้นนายทุน กลุ่มนักวิชาการเหล่านี้ จึงมีกรอบของการมองรัฐติดลบอยู่ไม่มากนักและมองว่ารัฐกับชนชั้นนายทุนมีความสัมพันธ์กันแม้ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะนิยามหรือใช้ความหมายของนายทุนในแง่การลดทอนความรุนแรงทางภาษาวานักธุรกิจก็ตาม

แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองนี้มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากและมีผลงานวิชาการที่วิเคราะห์การเมืองเป็นที่ประจักษ์จากงานของผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์ (Chris Baker) อธิบายการมีบทบาทของนักธุรกิจ (นายทุน) ที่เข้ามามีบทบาทในการเมืองไทย และกลายเป็นชนชั้นกลุ่มอาชีพที่สามารถยึดกุมรัฐได้ สิ่งที่แนวทางนี้แสดงให้เห็น คือ พลังในการวิเคราะห์ของ ทฤษฎีนิโอมาร์กซิสต์ ที่อธิบายบทบาทของรัฐในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม นายทุนในกรณีของไทยได้รับอานิสงค์ของการเติบโตของทุนนิยมโลกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และก่ออำนาจที่ทรงพลังของทุนในการยึดกุมอำนาจของรัฐและประสบความสำเร็จในการทำให้รัฐ เป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุน หรือในกรณีของไทย คือ รัฐ คือ นายทุนในท้ายที่สุด (กรณีของทักษิณ และพรรคพวกที่เป็นนักธุรกิจใหญ่ที่เข้ามากุมอำนาจรัฐเสียเอง)

และด้วยแนวทางการศึกษานี้ มีนักวิชาการโดดเด่นหลายท่านในสำนักและผลิตผลงานวิจัยออกมาเป็นรูปธรรมค่อนข้างมาก ตลอดจนเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษ 1990 ในแวดวงวิชาการรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมืองในประเทศไทย การวิเคราะห์การเมืองในแนวนี้นี้จึงมีความเป็นรูปธรรม มีความชัดเจน มีความเป็นระบบ มีผลงานที่น่าเสนอหลากหลายครบในทุกมิติ ทั้งในแง่ประเด็นการศึกษาและประเด็นการวิเคราะห์ในมิติของช่วงเวลาที่กว้าง งานเขียนที่โดดเด่นและเป็นตัวแทนการวิเคราะห์การเมืองไทยที่ครบถ้วนตามแนวการศึกษาของแนวทางนี้ คือ งานเศรษฐศาสตร์การเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ ของผาสุก พงษ์ไพจิตร

และคริส เบเกอร์ ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาไทยในปี 2546 เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยของผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์ และได้รับอนุญาตให้ใช้ผลงาน

4. ทฤษฎีรัฐและแรงภายนอก (State Theories and External Forces)

การวิเคราะห์การเมืองไทยว่าถูกครอบงำโดยกระแสของการเมืองในตะวันตกที่สังคมมักจะถือเป็นปัจจัยหลักต่อการขับเคลื่อนการเมืองในทศวรรษที่ 1990 ศาสตราจารย์ชัยอนันต์ สมุทวณิช นักรัฐศาสตร์ไทยระดับปรมาจารย์ได้มีความพยายามชี้ให้เห็นการที่วงการรัฐศาสตร์ไทยถูกครอบงำจากทฤษฎีกระแสหลักและเสนอบทบาทของรัฐว่ามีความสำคัญต่อความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงการเมืองไทย และในทศวรรษ 2000 เมื่อแนวความคิดของกระแสโลกาภิวัตน์เกิดขึ้นมา ทิวากร แก้วมณี ชี้ว่าในประเทศกำลังพัฒนารวมทั้ง ประเทศไทยที่เป็นรัฐที่อ่อนไหวต่อกระแสระหว่างประเทศ (Internationalization) และกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของรัฐไทยเกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอก รัฐไม่ใช่ปัจจัยภายในสังคม ทิวากร เรียกสิ่งแวดล้อมนอกรัฐที่ส่งผลต่อรัฐ กำหนดการเปลี่ยนแปลงของรัฐ ว่า **แรงภายนอก (External Forces)** ผ่านงานวิชาการที่ตีพิมพ์ในเยอรมันนี้ที่ชื่อว่า The Evolution of the Thai State: The Political Economy of Formative and Transformative External Influences ในปี 2007

4.1 ทฤษฎีรัฐ นั้นเข้ามามีบทบาทในฐานะทฤษฎีวิเคราะห์การเมืองไทยเมื่อศาสตราจารย์ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นข้อจำกัดจากจุดอ่อนของทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ตะวันตก ที่เน้นให้ปัจจัยทางสังคมเป็นปัจจัยหลักของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งจากปรากฏการณ์ของรัฐไทย รัฐและผู้นำรัฐ ความขัดแย้งของชนชั้นนำรัฐต่างหากที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ไม่ใช่ปัจจัยทางสังคมเป็นปัจจัยหลักเสมอไป

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้หยิบยกแนวความคิดของนักวิชาการนีโอมาร์กซิสต์อย่าง นิคอส พัวแลนซาส (Nicos Poulantzas) มาเป็นตัวจุดชนวนในการเสนอทฤษฎีรัฐและสังคม โดยเสนอนักวิชาการแนวมาร์กซิสต์ ซึ่งมองรัฐเป็นโครงสร้างส่วนบน และมักไม่ให้ความสนใจในฐานะตัวแปรหลักของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเท่ากับโครงสร้างส่วนล่าง หรือเรื่องทางโครงสร้างทางการเมืองผลิตของสังคมนั้น นิคอส พัวแลนซาส เห็นว่าความสนใจในสังคมโดยละเอียดนั้นเป็นไปได้ เขาเห็นว่าการวิเคราะห์การเมืองจะต้องเน้นที่รัฐด้วยเหตุผลใหญ่ 3 ประการ คือ

ประการแรก ปัจจุบันบทบาทของรัฐและการพัฒนาโครงสร้างรัฐได้ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น และมีบทบาทมากขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่มีความแตกต่างเชิงคุณภาพจากการพัฒนาในอดีตมาก

ประการที่สอง การศึกษาทางสังคมศาสตร์ที่เน้นศึกษารัฐมีน้อย เกิดจากการถูกครอบงำโดยสองกระแส อย่างแรก คือแนวคิดกระแสหลักของรัฐศาสตร์ตะวันตก ที่มองรัฐเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง (Political System) มองรัฐเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism) ซึ่งทำให้เกิดการละเลยความสำคัญของรัฐ เพราะได้ความคิดและบทบาทรัฐอยู่ภายใต้แนวคิดระบบการเมืองนั่นเอง อย่างที่สอง คือแนวคิดกระแสสำนักมาร์กซิสต์ที่เป็นทางการ (Official Marxism) ที่มักจะไม่ให้ความสำคัญการเปลี่ยนแปลงของรัฐ และบทบาทของรัฐเท่าที่ควร เนื่องจากมองว่าเป็นโครงสร้างส่วนบน ซึ่งจะต้องถูกกำหนดโดยโครงสร้างส่วนล่างและเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครอง¹⁰

ประการที่สาม นิคอล พัวแลนชาส มองว่า การเปลี่ยนจุดเน้นการศึกษามาที่รัฐซึ่งไม่ใช่เน้นที่สังคม อาจจะได้ผลการศึกษา หรือความเข้าใจอะไรใหม่ ๆ ทางการเมือง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2552, น. 11–15)

ประเด็นการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐที่สำคัญที่ นิคอล พัวแลนชาส แนะนำ และมีความเห็นว่ามีศึกษาน้อยได้แก่ ประเด็น 1) รัฐ การเมือง อำนาจ ประเด็นที่จะพิจารณาคือ อำนาจขึ้นอยู่กับรัฐ หรือการเมือง หรือว่าการเมืองกำหนดรัฐ หรือรัฐกำหนดการเมือง 2) ความเกี่ยวเนื่องระหว่างส่วนที่เป็นเศรษฐกิจ สังคม กับส่วนที่เป็นการเมืองกับรัฐ 3) รัฐในฐานะองค์กรที่มีอำนาจครอบงำสังคม รัฐเป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้น หรือรัฐมีอำนาจเหนือชนชั้น 4) รัฐและฉันทามติทางการเมืองและสังคม ประเด็นที่สำคัญ คือ การเน้นคำถามว่ารัฐสามารถครอบงำสังคมได้อย่างไร ด้วยอุดมการณ์ หรือด้วยกำลังบังคับ 5) กลไกของรัฐกับความสัมพันธ์ทางชนชั้น ประเด็นการศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับความสัมพันธ์ของชนชั้น เป็นต้น

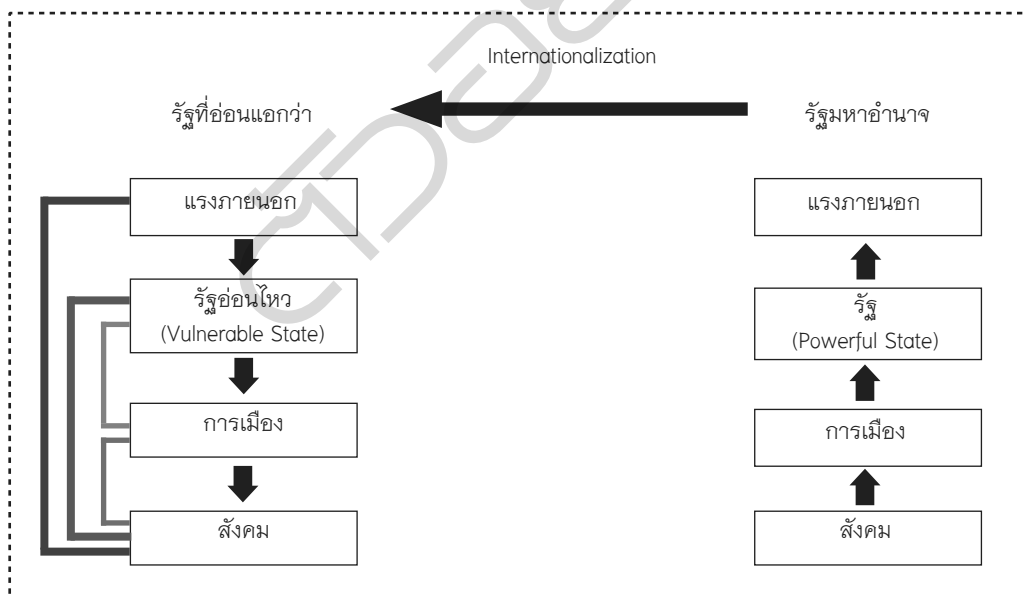
ศาสตราจารย์ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอว่างานที่นางานของ นิคอล พัวแลนชาส มาแนะนำในงานเขียนชื่อ รัฐ ที่เขียนในปี พ.ศ. 2552 อันยืดยาวนานก็เพื่อจะเน้นย้ำว่า การศึกษารัฐยัง

¹⁰ การศึกษารัฐนั้น ดูจะมีมากในแถบยุโรป ที่โดดเด่น คือ ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี แม้ว่าจะให้ความสำคัญกับรัฐ มาโดยตลอด แต่ก็มักเป็นการศึกษาที่เน้นหนักไปทางนิติรัฐเพียงเท่านั้น

มีเรื่องที่มีข้อจำกัดอยู่มาก และโดยเฉพาะการศึกษาการเมืองไทย ผ่านการศึกษารัฐไทยที่ยังมีข้อจำกัดอยู่มากเช่นกัน

4.2 แรงภายนอก (External Forces)

คือ แนวความคิดที่เกิดจากการต่อยอดทฤษฎีรัฐ ที่ถกเถียงแต่แรกว่า ทฤษฎีกระแสหลักได้ละเลยบริบทของรัฐที่เป็นรัฐที่ถูกกำหนดโดยสังคมตะวันตก และรัฐของประเทศกำลังพัฒนา อย่างเช่น รัฐไทยที่การเปลี่ยนแปลงของรัฐเองมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่มากไปกว่านั้นก็คือ รัฐแต่ละรัฐไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ยังมีการต่อสู้แข่งขันระหว่างรัฐ จากรัฐที่แข็งแกร่งกว่า จนเป็นมหาอำนาจโลก จนถึงรัฐที่อ่อนแอกว่า จนเป็นรัฐที่ต้องเปลี่ยนแปลงและถูกกำหนดในการเปลี่ยนแปลงจากรัฐที่แข็งแกร่งกว่า ซึ่งกระบวนการเหล่านี้มีอิทธิพลจากรัฐอื่น ผู้รัฐหนึ่ง และผู้การเมือง และผู้สังคมในท้ายที่สุด

แผนภาพที่ 1: แสดงแรงที่ก่อตัวเป็นอิทธิพลหลักที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงของรัฐ

แรงที่ก่อตัวเป็นอิทธิพลหลักที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงของรัฐ นั้นเรียกว่า **แรงภายนอก** (External Forces) มีความซับซ้อนปรากฏมาในรูปของ

1. กระบวนการระหว่างประเทศ (Internationalization)
2. การเคลื่อนไหว/เคลื่อนย้ายของอารยธรรม (Civilization) (ทั้งตะวันตกนิยม (Westernization) และตะวันออกนิยม (Orientalism))
3. ลัทธิล่าอาณานิคม/อิทธิพลมหาอำนาจ (Colonialism as an Hegemonic Force)
4. โลกาภิวัตน์ (Globalization)
5. ทุนนิยม (Capitalism)

ที่ส่งผลและอิทธิพลหลักต่อรัฐ การส่งผลและการเป็นอิทธิพลหลัก คือ หัวใจ แนวความคิดของแรงภายนอก เพราะอิทธิพลเหล่านี้ที่เรียกว่าแรงภายนอก (External forces) จะไม่ได้เป็นเพียงหนึ่งในเงื่อนไข (One of Conditions) และเป็นปัจจัยอันหนึ่ง (One of Factors) แต่เป็นปัจจัยที่เป็นหัวใจ (The Key Factor) และเป็นแรง/อิทธิพลหลัก (Key Force and Influence) ต่อการเปลี่ยนแปลงรัฐ¹¹

รัฐ คืออะไร

การเข้าใจแนวความคิดของแรงภายนอก จำเป็นต้องเข้าใจในแนวความคิดของรัฐให้ถ่องแท้ และเข้าใจว่ารัฐ คือ อะไร ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอว่าการศึกษารัฐมีความจำเป็นต้องมองรัฐในฐานะตัวแปรทางทฤษฎีที่สำคัญ และรัฐอยู่ในฐานะหน่วยการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงทั้งระดับล่างรัฐคือสังคม และระดับเหนือรัฐคือประชาคมโลก (ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ) ซึ่งประกอบไปด้วยประเทศต่าง ๆ ทั้งที่แข็งแกร่งและอ่อนแอ ที่แสดงออกทางการระหว่างประเทศทั้ง แข่งขัน กดดัน และมีความร่วมมือ ซึ่งสิ่งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ถกเถียงว่าเป็นปัญหาเบื้องต้นของความซับซ้อนของแนวความคิด กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การศึกษารัฐที่เชื่อมโยงกับสังคม การเมือง ยังมีสิ่งที่ชัยอนันต์ เรียกว่า

¹¹ แนวความคิดต่าง ๆ ที่กล่าวถึงที่ไปด้วยเรื่อง กระบวนการระหว่างประเทศ โลกาภิวัตน์ และ ทุนนิยม ปรากฏในหลาย ๆ งานของผู้เขียนก่อนหน้า ซึ่งจะไม่ได้มาถกเถียงละเอียดในที่นี้ เพราะเป็นประเด็นทางทฤษฎีที่ต้องถกเถียงการพื้นที่พอควรในการนำเสนอซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอไว้แล้วใน ทิวากร แก้วมณี ความหมายที่หลากหลายของโลกาภิวัตน์กับอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของรัฐไทยและการเมืองไทย 2546 หากต้องการงานชิ้นนี้ กรุณาติดต่อผู้เขียนที่ dhiwabkk@yahoo.com หรือสืบค้นจากเว็บไซต์ www.oknation.net/dhiwakorn

สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2552, น. 21) และรัฐคืออะไร หากเป็นความหมายง่าย ๆ เป็นรูปธรรม รัฐ ก็คือ รัฐบาล หรืออาจเป็นระบบราชการ รวมทั้งเป็นชนชั้นปกครอง (Roger Benjamin & Raymond Duvall อ้างถึงใน ชัยอนันต์, 2552, น. 21) หรือรัฐอาจหมายถึงองค์กรที่เป็นศูนย์รวมการใช้อำนาจอธิปไตย หรืออาจเป็นหน่วยในการดำเนินการในกิจการระหว่างประเทศ

บ่อยครั้งที่รัฐ ไม่ได้ถูกมองจากนักวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม แต่เป็นสถาบันที่มีความเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการมองว่ารัฐเป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์ (Roger Benjamin & Raymond Duvall อ้างถึงใน ชัยอนันต์, 2552, น. 21) รัฐเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมรวมถึงวัฒนธรรม

รัฐ คือองค์กรที่มีอุดมการณ์ อาจเป็นอุดมการณ์ที่เพื่อชนชั้นปกครอง เป็นองค์กรที่กุมอำนาจ ผูกขาดการใช้อำนาจรุนแรงได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย รัฐ ยังถูกมองว่าเป็นองค์กรทำหน้าที่ปกครองและสืบทอดโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญที่ต้องสืบทอดคือโครงสร้างการผลิตทุนนิยม เป็นต้น

จากการมองรัฐอย่างไม่ซับซ้อนอะไรมาจะพบว่าการศึกษาการเมืองไทยสามารถใช้ทฤษฎีรัฐอธิบายการเมืองได้อย่างทรงพลัง การศึกษาการเมืองที่ใช้ข้อมูลทางการศึกษาทางประวัติศาสตร์นั้นพบว่าจะมุ่งศึกษาการเมืองจากบทบาทของรัฐ บทบาทของกษัตริย์ บทบาทของผู้นำการเมืองที่กุมอำนาจรัฐ และผู้นำเหล่านั้นได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมอย่างมหาศาล หลักการพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังสมมุติฐานแนวความคิดแรงภายนอก คือ

ประการแรก ความสัมพันธ์ของรัฐกับการเมืองภายในประเทศมีความเชื่อมโยงกับรัฐและการเมืองของรัฐอื่น ๆ ด้วย

ประการที่สอง รัฐแต่ละรัฐไม่ได้มีอำนาจรัฐของตนที่อิสระสมบูรณ์ตามความเป็นจริง แม้ว่าในทางทฤษฎีจะมีสมมุติฐานเช่นนั้น แต่รัฐแต่ละรัฐมีอิสระสัมพันธ์บนพื้นฐานของความสัมพันธ์บนผลประโยชน์ของรัฐอื่น ๆ ในระบบการเมืองโลก

ประการที่สาม ระบบโลกมีการเชื่อมโยงผ่านกระบวนการระหว่างประเทศ (Internationalization) และโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ทุกรัฐได้รับผลกระทบต่อกันและกัน และมีความจำเป็นต้องปรับตัว และรัฐที่อ่อนแอจะมีแนวโน้มอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงภายในระบบโลก

¹² ประเด็นนี้ไม่ใช่ประเด็นใหม่ แต่เพราะทฤษฎีรัฐ ถือ เป็นสิ่งใหม่ และไม่ได้เป็นกระแสหลักในวงการรัฐศาสตร์ไทย

ในงานที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์การเมืองแนวแรงภายนอก (External Forces) ถือเป็นเรื่องใหม่ในวงการรัฐศาสตร์ไทย แต่ก็เป็นแนวโน้มการวิเคราะห์การเมืองที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะการวิเคราะห์ในแนวนี้นี้จะทำให้ภาพการเมืองมีการมองและเห็นและสร้างความเข้าใจชัดเจนในโลกที่มีบริบทโลกาภิวัตน์มากขึ้น

อันที่จริง โลกาภิวัตน์ในทศวรรษผู้เขียนไม่ใช่ปรากฏการณ์การเมืองสังคมที่ใหม่ หากแต่ในอดีตที่ผ่านมายังมีความเข้าใจปรากฏการณ์นี้อย่างจำกัด จึงได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงในระบบโลกที่น้อย รวมทั้งเทคโนโลยีการสื่อสารได้เข้ามาแรงและทำให้เห็นภาพของโลกาภิวัตน์ได้ชัดเจนมากขึ้นนั่นเอง

งานวิชาการที่มาพร้อมกับความเข้าใจกระแสอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่ชัดเจนมากขึ้นในการวิเคราะห์การเมืองไทย ปรากฏชัดมากในงานของกุลลดา เกษบุญชู (2547) ที่ชื่อ The Rise and the Decline of Thai Absolutism แม้ว่างานของกุลลดา เกษบุญชู จะเน้นไปที่กระแสทุนนิยมโลกที่ส่งผลต่อการที่รัชกาลที่ 5 ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจรัฐจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบและระบอบการเมืองภายในรัฐไทย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงคุณภาพทางอำนาจที่มีมากขึ้นภายในรัฐสิ่งที่ กุลลดา พยายามทำคือการอธิบายอิทธิพลของทุนนิยมโลกที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของรัฐ และในท้ายที่สุดก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมต่าง ๆ ในทศวรรษต่อ ๆ มา

แต่สิ่งที่กุลลดา เกษบุญชู นำมาสู่ความยิ่งใหญ่ในทางวิชาการคือ การชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของแรงภายนอก ดังหนึ่งที่มาในร่างของทุนนิยม (Capitalism) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรัฐไทยและสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในท้ายที่สุด ดังงานของทิวากร แก้วมณี เป็นงานที่พัฒนาต่อขยายงานของกุลลดาที่มีความชัดเจนและทรงพลังมากขึ้น ด้วยการนำเสนอว่า แรงภายนอกมีมาในหลาย ๆ มิติและมีความต่อเนื่องต่อการเปลี่ยนแปลงรัฐครั้งสำคัญของรัฐไทย ดังแสดงในภาพกว้างที่เป็นผลการทำวิจัยของทิวากร แก้วมณี ชื่อว่า วิวัฒนาการของรัฐไทย: เศรษฐศาสตร์การเมืองของข้อมูลและการเปลี่ยนแปลงแรงจูงใจภายนอก ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2550 (The Evolution of the Thai State: The Political Economy of Formative and Transformative External Influences (2007) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: แรงภายนอกและรูปแบบของการเปลี่ยนในรัฐไทย

รัฐ	ระยะเวลา	บทบาทของรัฐ	โครงสร้างของรัฐ	แรงภายนอก
รัฐสงคราม ไปรบ	จากศตวรรษที่ 12 จนกระทั่งปฏิรูป ข้าราชการ ในศตวรรษที่ 19	ปกป้องอำนาจ ของกษัตริย์ และอาณาเขต	- กษัตริย์เป็นศูนย์กลางของอำนาจรัฐ - กษัตริย์อยู่เหนือชีวิตของอาณาประชาราษฎร์และทรัพยากร - ระบบศักดินาและจตุสดมภ์เป็นรัฐบริหาร	- สงครามกับพม่า - การค้ากับรัฐในทวีปยุโรป (พานิชย์นิยมเก่า)
รัฐราชการ	รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งการขึ้นมาของระบอบการปกครองสามเสือ	- ปกป้องอำนาจของรัฐอธิปไตยและอำนาจพระมหากษัตริย์ - เริ่มดำเนินการด้วยระบอบการที่ทันสมัย	- รูปแบบการปกครองระบบเจ้าขุนมูลนาย	- ลัทธิล่าอาณานิคมในทวีปยุโรป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

รัฐ	ระยะเวลา	บทบาทของรัฐ	โครงสร้างของรัฐ	แรงภายนอก
รัฐทหาร	จาก พ.ศ.2493-พ.ศ.2513	– ต่อด้าน คอมมิวนิสต์ – การพัฒนา ที่นำโดยรัฐ	– กองทัพ ที่แข็งแกร่ง – ยักยักถ่ายเท ข้าราชการ	– หลัง สงครามโลก (สงครามเย็น และควมมี อิทธิพลของ อเมริกาทั่วโลก)
รัฐทุนนิยม เสรีใหม่	จากปี พ.ศ.2516 นักศึกษาเดินหน้า ก่อจลาจล	– รัฐนำการ เจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ – รัฐเป็นผู้นำ การแข่งขัน ไปทั่วโลก	– รัฐมีอำนาจ เหนือธุรกิจ – การบริหาร แบบประธาน เจ้าหน้าที่บริหาร	– ลัทธิเสรีนิยม ใหม่ (การจัด ระเบียบโลกใหม่)

ที่มา: Keawmanee Dhiwakron, 2007, p. 252

ทิวากร แก้วมณี (Keawmanee Dhiwakron, 2007) อธิบายว่ารัฐไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากแรงภายนอก และเมื่อรัฐมีการเปลี่ยนแปลงตอบสนองต่อแรงภายนอกก็จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกับสังคมเนื่องจากรัฐกับสังคมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รัฐไทยมีระบบการเมืองเป็นแบบรัฐโบราณ มีระบบศักดินาที่กลายเป็นแบบแผนทางสังคม และระบบอุปถัมภ์ของไทยก็เกิดจากการต่อสู้แข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้าน และที่มากไปกว่านั้นหากรัฐไทยไม่ก้าวเข้าสู่การเชื่อมโยงกับทุนนิยมโลก การแข่งขันระหว่างประเทศของมหาอำนาจจนกลายเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่าจักรวรรดินิยม รัฐไทยก็คงไม่ได้เปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นแน่ แต่เพราะแรงภายนอกที่มาในรูปของทุนนิยมก็ดี จักรวรรดินิยมก็ดี อาณานิคมก็ดี เหล่านี้ทำให้โครงสร้างของรัฐไทย

เปลี่ยนแปลงจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เป็นรัฐธรรมนูญนิยม และเกิดภาคสังคมที่แข็งแกร่งนอกเหนือขอบเขตของรัฐ

บทสรุป

งานเขียนชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอทฤษฎีทางรัฐศาสตร์เฉพาะที่มีบทบาทในการใช้วิเคราะห์การเมืองการปกครองไทยที่ปรากฏเป็นงานเขียนและงานวิจัยที่รับรู้กันแพร่หลายในวงวิชาการเมืองไทย ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการทบทวนทฤษฎีหรือแนวความคิดทางรัฐศาสตร์ทั้งหมดที่มีอยู่ทั่วไปในหนังสือทฤษฎีทางรัฐศาสตร์

จุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่ต้องการนำเสนอคือความพยายามจะชี้ว่าการวิเคราะห์การเมืองไทยให้เป็นระบบตามแต่ละแนวความคิดทฤษฎีในวงรัฐศาสตร์ไทยยังมีข้อจำกัดในการทำให้ภาพการเมืองไทยถูกนำเสนอมีความชัดเจนในแง่ของการวิเคราะห์ในช่วงเวลาที่มีความกว้าง ซึ่งข้อจำกัดนี้ทำให้การศึกษาการเมืองไทยได้ผลการศึกษาออกไปตามแต่มุมมองที่กระจัดกระจายตามเนื้อหาที่ไม่ได้มีความชัดเจนในประเด็นทฤษฎีและแนวคิด ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถเห็นว่าการเรียนการเมืองการปกครองไทยเมื่อมีการใช้แนวความคิดที่แตกต่าง กระบวนการวิเคราะห์ที่แตกต่าง จะทำให้ความเข้าใจการเมืองไทยมีความแตกต่างกันเอง

แท้จริงแล้ว ผู้เรียนรู้อการเมืองไทยจำนวนไม่น้อย ไม่เข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ดังปรากฏการณ์ อาทิ การที่มีรัฐประหารแล้วจำเป็นจะต้องกำหนดให้มีการเลือกตั้ง ทำให้ไทยต้องดำเนินไปในรูปแบบนี้คือต้องมีการเลือกตั้งอย่างตะวันตก ทำไมไม่สามารถขับเคลื่อนการเมืองแบบไทย ๆ เช่นกลับไปสู่การใช้ระบบจตุสดมภ์ที่เป็นมรดกแบบไทย ๆ ได้ ทำไมเราหลีกเลี่ยงกระแสประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่ได้ และเมื่อเราพยายามหลีกเลี่ยง เราก็อาจจะได้รับการกดดันจากมหาอำนาจผ่านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหากเราไม่อยู่ในกติกาของโลก ซึ่งจะนำความเดือดร้อนสู่ภาคเศรษฐกิจและส่งผลต่อปัญหาทางสังคม ซึ่งในท้ายที่สุดภาครัฐก็ต้องเข้ามาดูแล ด้วยการผ่อนปรนความต้องการของรัฐที่ไม่สามารถเป็นอิสระได้ ภาพการมองเหล่านี้ เราจะใช้ทฤษฎีการเมืองอะไร และเป็นภาพการเมืองที่ผู้เรียนการเมืองจำนวนไม่น้อยไม่เข้าใจ จนมาเป็นท่าทีของการแสดงออกว่า “ประเทศของเรา ประเทศอื่นอย่างมาอยู่” การแสดงท่าทีเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นความเข้าใจการเมืองที่จำกัดของผู้ศึกษาการเมืองไทย

การเข้าใจทฤษฎีก็คือการเปิดมุมมองให้มีการมองปรากฏการณ์ให้กว้างขวางมากขึ้น

ทำให้ภาพความเข้าใจเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ที่ตัวเองจะเข้าใจ ตามกรอบ ขอบเขต และความเข้าใจ ทฤษฎีที่ตัวเองเชื่อถือ งานเขียนนี้เป็นเพียงการเรียกร้องให้มีการสอนการเมืองไทย และงานวิชาการ ด้านการเมืองการปกครองไทย ให้เน้นความเข้าใจการเมืองอย่างมีกรอบที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจว่า ตัวเองเข้าใจการเมืองอย่างไรเป็นเพราะอะไร

ตัวอย่าง

บรรณานุกรม

- เดวิด เค. วัยอาจ. (2556). *Thailand: A Short History*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ใจ อึ้งภากรณ์ และคณะ. (2553). *การเมืองไทยในทัศนะลัทธิมาร์คซ์*. กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือประชาธิปไตยแรงงาน.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2552). รัฐ. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ทิวากร แก้วมณี. (2546). ความหมายที่หลากหลายของโลกาภิวัตน์ กับอิทธิพลต่อการวิวัฒนาการของรัฐและเมืองไทย. ใน ทิวากร แก้วมณี, วัชรพล พุทธรักษา และปวงชน อุณจะนำ (บรรณาธิการ), *รวมบทความวิชาการฉบับพิเศษ 5 ปี รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนเรศวร*. พิษณุโลก: ดาวเงินการพิมพ์.
- ทิวากร แก้วมณี. (2556). วิวัฒนาการวงจรอุบาทว์ทางการเมืองไทย: จาก 2475 ถึงการเมืองหลังระบอบทักษิณ. ใน สุทธชัย ยิ้มประเสริฐและทิพย์พาพร ตันติสุนทร (บรรณาธิการ), *จาก 100 ปี ร.ศ.130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ทิวากร แก้วมณี. (2557). การพัฒนาการเมืองไทยหลังรัฐประหาร 2549: จากระบอบทักษิณสู่ยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร. ใน วิเชียร อินทะสี และอรไท โสภารัตน์ (บรรณาธิการ), *รัฐศาสตร์: สังคมศาสตร์ที่หลากหลาย*. พิษณุโลก: ดาวเงินการพิมพ์.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2556). *ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง*. นนทบุรี: ฟ้ามุ่ย. (พิมพ์ครั้งที่ 3).
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: Silkworm Books.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2557). *บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี*. กรุงเทพฯ: สมมติ.

สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ และทิพย์พาวร ดันตีสุนทร (บรรณาธิการ). (2556). *จาก 100 ปี ร.ศ. 130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

Croissant, A., & Buente, M. (2011). *The Crisis of Democratic Governance in Southeast Asia*. New York: Palgrave Macmillan.

Huntington, S. P. (1965). Political Development and Political Decay. *World Politics*, 17, 386–430.

Sodaro, M. J. (2004). *Comparative Politics*. Boston: McGraw Hill.

Kaewmanee, D. (2007). *The Evolution of the Thai State: The Political Economy of Formative and Transformative External Influences*. Berlin: Verlag im Internet GmbH.

การเปลี่ยนแปลงของรัฐในรอบกว่าทศวรรษที่ผ่านมา นำมาซึ่งความเป็นพหุนิยม ความซับซ้อน ของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ รวมไปถึง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างมโหฬาร มากกว่าที่เราจะทำความเข้าใจ เรื่องต่าง ๆ ในมิติเดียว หรือใช้องค์ความรู้เพียงอย่างเดียวได้เพื่อเกื้อหนุน ต่อการเปลี่ยนแปลง จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ที่สนใจเรื่องรัฐ ต้องอาศัยมุมมอง แบบสหวิทยาการในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของรัฐในยุคสมัยใหม่ให้ลึกซึ้ง มากขึ้น “หนังสือเล่มนี้ เป็นความพยายามของนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยภูมิภาค ที่จะฉายภาพความรู้สำคัญทางด้านรัฐศาสตร์ ที่เป็นความรู้ ร่วมสมัยและมีความหลากหลายประเด็นทางวิชาการ เพื่อจะช่วยอธิบายพลวัตของ รัฐสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจนขึ้น

บทบรรณาธิการ: ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย - วัชรพล ศุภจักรวัฒนา และวัชรพล พุทธรักษา | ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์การเมือง การปกครองไทยอย่างเป็นระบบ - ทิวากร แก้วมณี และสน นิลศรี | สิ้นคำ มูลคำ และสภาวะแปลกแยกในหนังสือ ว่าด้วยทุน ของคาร์ล มาร์กซ์ - วัชรพล พุทธรักษา | แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำทางการเมืองของกิตาโน มอสคา กับชนชั้นนำทาง การเมืองไทยในยุคมานำไทย - วัลลภ สุขสวัสดิ์ | ทฤษฎีสัจนิยมนีโอคลาสสิกและการ วิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ - จุฑามณี สามัคคีนิษย์ | สรรสร้างนิยม อัตลักษณ์ และนโยบายต่างประเทศ - วิชัยร อินทะสี | โลกาภิบาล: ว่าด้วยสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเก่า กับสิ่งใหม่ (ที่ยังไม่เกิด) - จุฑนิกรณ ชูวัฒนาบุรุษิ | การศึกษาการจัดการปกครอง ในประเทศไทย: การทำให้เป็นกระแสหลัก หรือการลดทอนความเป็นการเมือง? - นิธิ เมืองจำนงค์ | การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรไม่แสวงหากำไร: หลักการความต่างและแนวทางปฏิบัติที่น่าสนใจ - วัชรพล ศุภจักรวัฒนา | โครงสร้างองค์กร: ผลกระทบต่อการสื่อสารในองค์กร - ศิวากรณ ไชยเจริญ

